

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

MEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van den Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent
Penningmeester :
CL. TREFOIS, Steenhouwerstr., 36,
Ledeberg-Gent Postcheckr. 111.318

Redactie van Oostvl. Zanten :
Prof. Dr. P. DE KEYSER,
Egmontstraat, 14, Gent
Clemens TREFOIS, J. BOES.

DE STEENEN BROODEN VAN DE ST NIKLAASKERK TE GENT

In de kerken van verschillende steden en gemeenten van de Nederlanden, o.a. te Leiden in Holland, te Middelburg in Zeeland, te Gent in Vlaanderen, te Steenokkerzeel in Brabant, werden of worden «steenen brooden» bewaard in verband met de vereering van een heilige of ter herinnering aan een mirakel, zooals te Leiden en te Middelburg in verband met het «Leidsche Wonder», te Gent en te Steenokkerzeel in verband met de H. Pharaïldis.

In dit opstel willen we ons meer in 't bijzonder bezig houden met de Steenen Brooden, die tot op den dag van heden in de St Niklaaskerk te Gent worden bewaard.

Telken jare, den 4en dag van Januari, patroondag van de H. Pharaïldis, werden vroeger, en dit sedert onheugelijke tijden, door de zorgen van een kerkdienaar, twee steenen brooden plechtstating op het altaar van de eerste kapel van de linkerzijbeuk van het koor der St Niklaaskerk tusschen twee brandende kaarsen geplaatst. Met het verval van de vereering van de H. Pharaïldis werd deze kapel ingenomen door de nieuwe devotie ter eere van de H. Theresia van het Kindeken Jezus, zoodat men weldra niet meer zal weten welke kapel deze van de H. Pharaïldis was. Aldus wordt door den «Tand des Tijds» een konflikt beslecht, dat, blijkens de geschiedenis van twee der oudste kerken van Gent, St Pharaïldis en St Niklaas gedurende eeuwen de betrekkingen tusschen het kapittel der kanunniken van St Pharaïldis en de parochiale geestelijkheid van St Niklaas heeft vergald.

Naar het oordeel van oude kerkdienaars geschiedde de plaat-

sing der brooden op een bijzondere wijze. Evenwel blijkt de opinie over de juiste plaatsing verdeeld. Eigenaardig schijnt wel deze, waarbij het eene brood geheel of schuins op het andere werd geplaatst om de idee der opeenstapeling aanschouwelijk uit te drukken. Tenzij er oorspronkelijk drie brooden waren, die in pyramidevorm werden geplaatst? Een aanwijzing in die richting is het beeldje der H. Pharaïldis, dat, thans vrijwel onopgemerkt, boven het altaar prijkt. Het beeldje is in barokstijl en de kunstenaar, die het ontwierp, heeft aan de gouden brooden dienvolgens een meer schilderachtige plaatsing bezorgd dan zijn voorgangers van Middeleeuwen en Renaissance het noodig oordeelden.

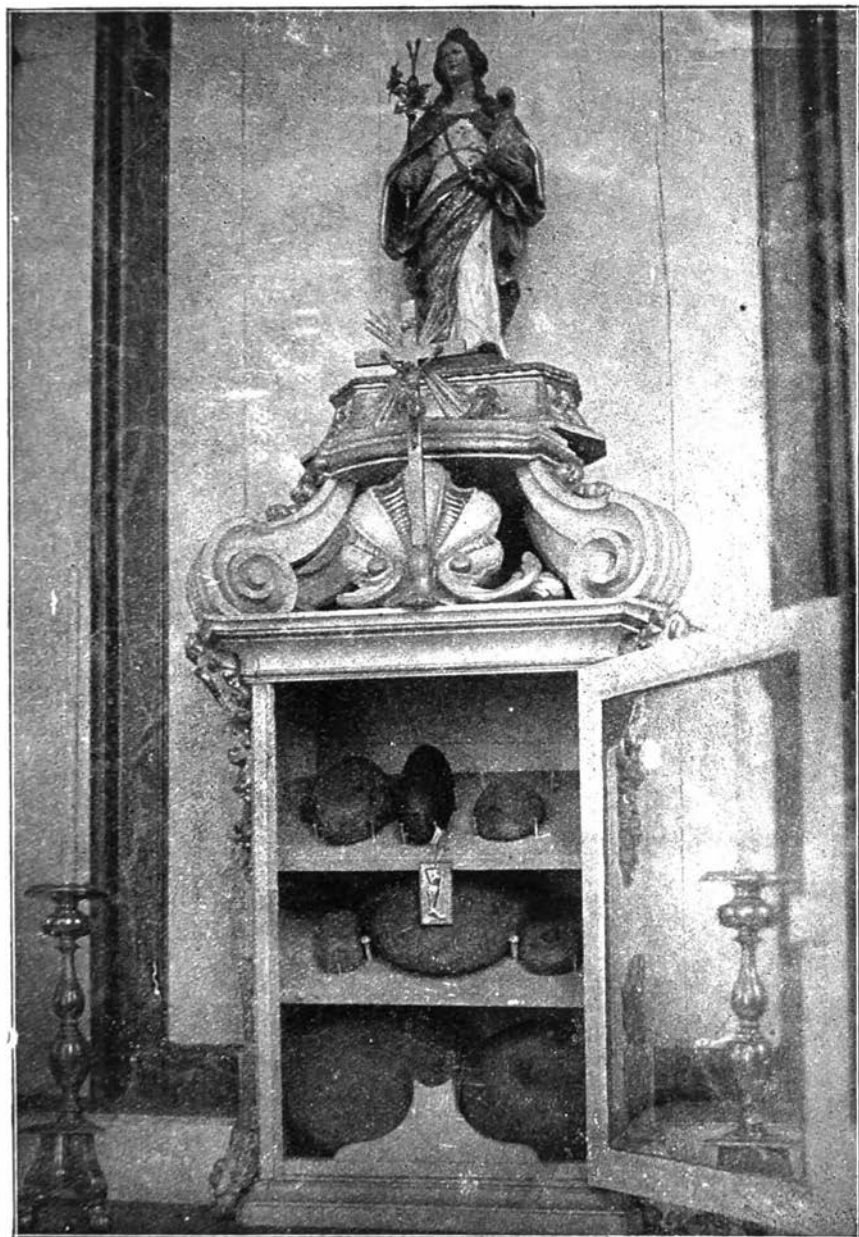
In elk geval het is op een bijzondere wijze, hetzij geheel of gedeeltelijk opeengestapeld, hetzij eenvoudig naast elkaar gelegd op het altaarblad, dat de steenen brooden in een zeer naturalistischen stijl geboetseerd aan de veneratie van de vrome lieden werden onderworpen. Dezen kweten zich van hun vereering voor deze relikwie door een der steenen brooden eerbiedig te kussen en achteraf een muntstuk door de gleuf van een aldaar opgestelde ijzeren bus, in den aard van deze aan de Kapel van de H. Anna, te laten glijden. (Na elk dergelijk «zoen-offer» werd de door de lippen aangeraakte plek door de bij het altaar fungeerende stoeltjeszetter men een lapje schoongewreven. Dit bij wijze van tegemoetkoming aan de eischen van de Hygiene.)

Sedert enkele jaren wordt dit eigenaardig en vroom Gentsch gebruik in de St Niklaaskerk niet meer onderhouden. Naar het verluidt heeft een vroegere pastoor-deken aan deze volksvereering een heidensch karakter ontdekt en ze niet verder aangehouden. Zoals we hierboven deden opmerken gaat de traditie, zelfs bij de oudste kerkdienaars, te loor, zoodat de tijd, binnen een zeer kort verloop, voor goed een Gentsche volksdevotie te meer zal hebben opgeslorpt.

Elders is dit trouwens reeds veel vroeger gebeurd, o.a. te Leiden en te Middelburg in verband met het «Leidsche Wonder». Om te vermijden dat deze eigenaardige vorm van volksdevotie hier eveneens bepaald zou verloren gaan, en de laatste getuigen ervan: de steenen brooden, spoorloos zouden verdwijnen, hebben wij het nuttig geoordeeld aan dit aloude Gentsche gebruik een studie, opgesmukt met 'n paar foto's, te wijden.

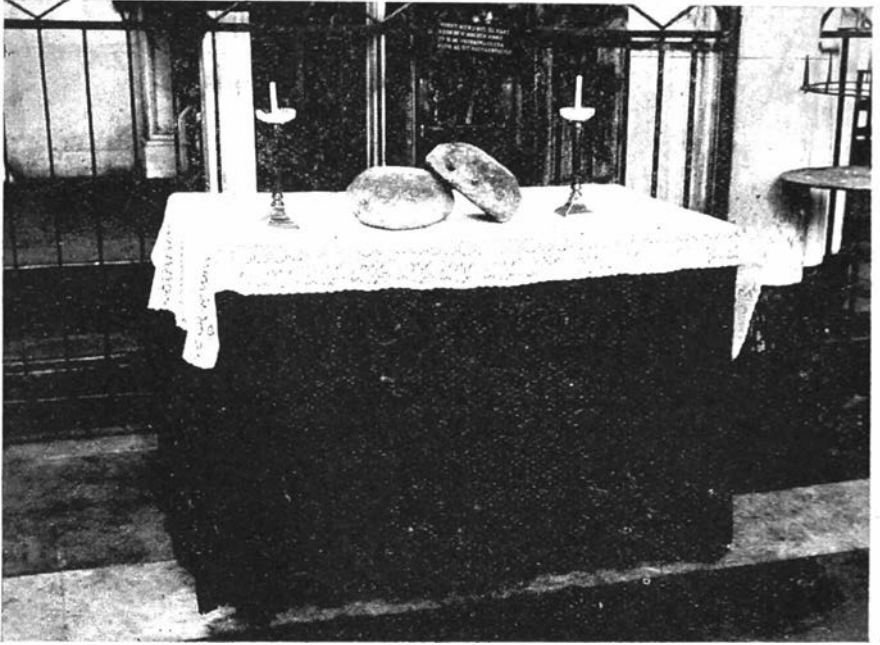
* * *

Het geloof aan het versteenen van dieren en menschen, alsook van spijzen, in 't bijzonder van brood, is oeroud en algemeen verspreid.

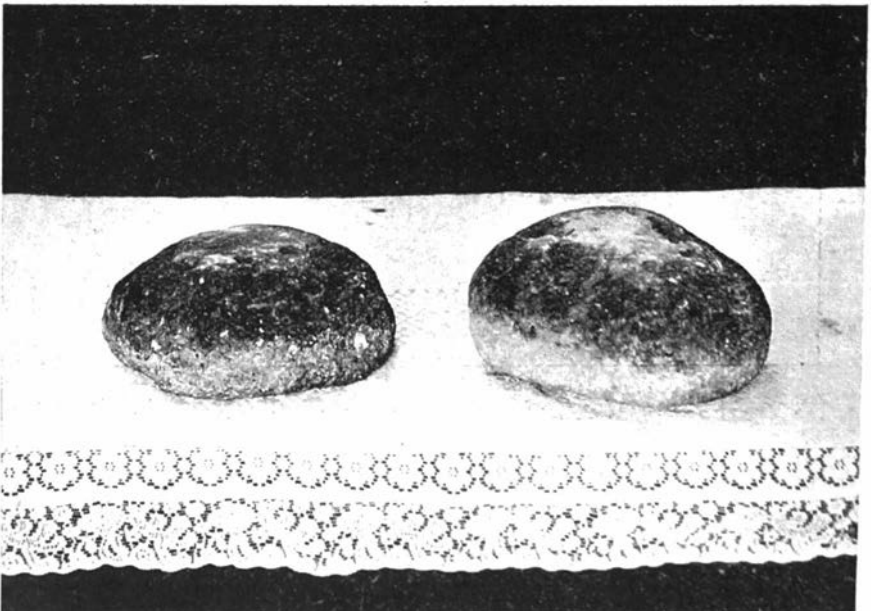

De pronkkast met de Steenen Brooden en het beeld van S. Pharaïldis
in de kerk van Steenokkerzeel.

(Cliché Brabantsche Folklore)

Het altaar met de Steenen Brooden zooals ze vroeger opgesteld werden in de Kapei van S. Pharaïldis van de St Niklaaskerk te Gent.

De naast elkaar liggende Steenen Brooden in de St Niklaaskerk te Gent.

Werd in het Oude Testament de vrouw van Loth niet reeds veranderd in een zoutpilaar wegens de overtreding van een goddelijk bevel? (Genesis, XIX, vs. 26).

Voor het volksgemoed schijnt versteening van den misdadiger de meest gepaste straf voor een godslastering, een heiligschennis of een wraakroepende misdaad. In de sagen komt derhalve het motief der versteening veelvuldig voor.

Rotsen met eenigszins eigenaardigen vorm, die vaag aan een menschelijke gestalte herinnert, zijn «versteende» reuzen; zwerfstenen in een vlak land zijn «versteende» kudden van schapen of ander vee. Personen zonder medelijden of menschelijk gevoel worden geacht een «hart van steen» te bezitten.

In de sprookjeslitteratuur is het zich veranderen in een steen, een gretig gebruikte list van tooveraars, heksen en helden. Daardoor worden ze onzichtbaar, onaantastbaar, althans beveiligd tegen hun belagers of vijanden. «Steenen» bezitten een geheimzinnige kracht, vooral wanneer het edelstenen zijn of wanneer ze door een gril van de natuur zonderlinge of onverwachte vormen vertoonen. «Heilige steenen» worden in alle oude godsdiensten vereerd, hetzij natuurstenen, hetzij luchtstenen (aerolieten). Van de eerste soort zijn de in sommige Engelsche kerken bewaarde steenen, oorkussens van heiligen, van de tweede soort de beroemde Zwarte Steen in de Kaaba te Mekka. Nabootsing van menschelijke kultuurprodukten komen eveneens voor.

In de vóórhistorische tijden heeft er in Europa een kultus van steenen wapens bestaan, waarvan de vereering van den Labrys of steenen Dubbelbijl op Kreta een voorbeeld is. De Oud-Egyptenaren waren eveneens bekend met een offer van steenen brooden.

Over het brood als zinnebeeld van het leven zullen we hier niet uitweiden. Het brood, produkt van het bakken boven, langs of binnenin ovens van tot deeg vervormde graangewassen, is sedert duizenden jaren van de menschelijke geschiedenis, één der voornaamste voedingsmiddelen van den mensch. Bij schier alle volkeren, waar het in een of anderen vorm bekend is, heet het «heilig» of «taboe».

Zulks bewijzen de talrijke handelingen en gezegden in verband met het bakken en het behandelen van brood, het liggen, het breken, het snijden, het zegenen, het bekruisen, het eten of het vallen en morsen van brood! Voor meer bijzonderheden verwijzen we naar het artikel: «Brot» in het bekende «Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens».

Het behoort dus tot den «primitieven» gedachtengang niet alleen

aan het versteen, maar ook aan de heiligheid van het brood te gelooven. Het hoeft dan ook heelemaal niet te verwonderen dat het versteeningsmotief in verband met brood in de legendarische «Vita» van heiligen voorkomt.

* * *

Daar dit o.a. ook het geval is met de Vita van de H. Pharaïldis is het in de eerste plaats geboden eens even te onderzoeken wat er over het leven van deze in het Vlaamsche land eertijds zoo populaire heilige bekend is.

Voor dit onderzoek zullen we ons hoofdzakelijk steunen op de grondige studie van Prof. L. Van der Essen : «Etude critique et littéraire sur les Vitae des Saints Mérovingiens,» Leuven 1907. Volgens Prof. Van der Essen dan, bestaan er van de H. Pharaïldis drie levensbeschrijvingen, waarvan de oudste uit de XIe eeuw vermoedelijk steunt op een berijmde Vita uit de Xe eeuw. De oudste van deze latijnsche Vitae werd uitgegeven in de vermaarde uitgave van de Bollandisten.

In deze oudste Vita wordt verteld dat haar vader Diederik haar uithuwelijkte aan een zekeren Guido. Deze Guido was een man met een wreed en jaloersch karakter, die er genoeg in vond zijn vrouw te mishandelen, omdat ze, een gelofte van kuischheid hebbende afgelegd, zich voortdurend naar de kerk begaf. Pharaïldis verdroeg de mishandelingen van haar echtgenoot met verduuldigheid en heldenmoed. Na den dood van Guido, leidde ze haar vroom en voorbeeld leven verder en overleed op hoogen leeftijd omstreeks 750.

Eveneens uit de XIe eeuw dagteekent een tweede «Vita», die Pharaïldis in betrekking brengt tot een beroemde familie van Merovingische heiligen, nl. tot de heilige Amelberga.

Deze laatste zou tweemaal in het huwelijk zijn getreden : een eerste maal met Diederik, waaruit o.a. Pharaïldis werd geboren, een tweede maal met Witger. Op deze wijze werd de H. Pharaïldis een half-zuster van de H. Gudula en de H. Reinildis.

Een derde «Vita» werd gebruikt door Hennen van Merchtenen voor zijn «Cornicke van Brabant» (1414), uitgegeven door Guido Gezelle (Koninklijke Vlaamsche Academie, Gent, 1896). Het is op deze «Cornicke» dat de mededeeling over de H. Pharaïldis steunt in het «Brabantsch Sagenboek» (IIe Dl. Legenden of Echt Christelijke Sagen) van Alfons De Cock en Isid. Teirlinck (Koninklijke Vlaamsche Academie, 1911). Daarin wordt aangaande hare afkomst aangenomen dat zij de derde dochter was van de H. Amelberga (of Amelia) en Witgerus :

«Die derde bloeme, reijn van leven,
Dat was die goede sente Verelt,
Die te Gent, sij u ghetelt,
Leet verhaven erlike.»

Voor een Brabantschen Middeleeuwer van het einde der 14e en den aanvang van de 15e eeuw, zooals Hennen van Merchtenen er een was, bevond het centrum van de H. Paraïldis-vereeniging zich te Gent, n.l. in de St Pharaïldis-kerk. Hare relikwieën werden kort na haar dood naar de St Baafsabdij te Gent overgebracht door Agilfred. Over dit hagiografisch vraagstuk raadplege men : Monseigneur De Ram, Hagiographie Nationale, t. I., bl. 39. Op de geschiedenis van de H. Pharaïldis-kultus te Gent komen we later terug.

In de oudste «Vita» is er slechts spraak van één mirakel : de herleving van een opgegeten gestolen gans. Om die reden wordt de heilige soms voorgesteld met een gans onder den arm.

Daarover zullen we verder handelen in de iconografie van de heilige, maar toch mag hier reeds terloops verwezen worden naar hetgeen Fr. De Potter ons aangaande die gans van de H. Pharaïldis en de etymologie van Gent mededeelt : Gent (Ganda) zou volgens sommige geleerden (hij citeert o.a. J.Fr. Willems) zijn naam ontleend hebben aan de gans van Gent's oudste patrones, de H. Pharaïldis.

«Volgens oude schrijvers was de H. Pharaïlde aanvankelijk patrones van Gent en gaf men haar, tot zinnebeeld, eene gans in de hand. De legende beweert dat de heilige eenen troep wilde ganzen, die de akkers plachten te verwoesten, in haar hof zou gebracht en tam gemaakt hebben, uit welken hoofde aan de stad de naam van den vogel zou gegeven zijn.» Onnoodig hierbij te doen opmerken dat deze etymologische verklaring van den naam van Gent, hoe pleziertig gevonden ook, op loutere fantazie berust. Fr. De Potter deelde ze ons slechts **cum grano salis** meê.

In de «Generale Legende der Heylighen» (7e druk, 2 dln., Antwerpen, 1711) van P. Ribadineira en H. Rosweydyus, waaraan A. De Cock en Is. Teirlinck ontleenden, krijgen we reeds meer hagiografische bijzonderheden, waartoe o.a. het motief der «steenbrooden» behoort, dat zeker reeds vóór de 13e eeuw tot de attributen van de H. Pharaïldis moet worden gerekend. Dit vraagstuk zullen we echter bij de iconografie van de heilige onderzoeken.

Aldus stelt de «Generale Legende» als vaststaande voor dat zij was : de dochter van «Theodoricus Wirgerus (I. Witgerus), een

machthigh Prince van Loreynen», dat zij sproot «uyt het doorluchtigh geslachte van de Graven van Henegouwen», dat zij geboren werd te Ham, omtrent 90 jaar oud werd en den 4en Januari 710 overleed, dat de H. Gertrudis hare meter was, dat zij trouwde met een zekeren Guido, «een man van grooten huuse», dat zij door hem mishandeld werd, dat «Godt» den wreeden Guido «alsulcke sieckte over gesonden heeft dat hij daar af ghestorven is.» Het is na de dood van haar boozen echtgenoot dat het hierboven reeds aangehaald mirakel van de gans zich voordoet.

A. D. C. en I. T. in «Brab. Sagenb.», 2e Dl., bl. 275, onder n° 490 verhalen dat mirakel als volgt :

De opgepeuzelde Trapgans (1) wordt weer levend.

«Toen Pharaïldis reeds oud was, vond zij in den winter op haren akker, met tarwe bezaaid, een groote kudde trapganzen. Zij temde deze vogels en dreef ze met haren stok naar huis en sloot ze in een stal op. Ze liet niet toe dat men er dooden zou. Doch, terwijl ze naar de kerk was, doodde iemand er eene van en at ze met zijne medegezellen op. Toen Pharaïldis des anderen daags de vogelen wilde laten weggaan, werd zij gewaar dat er eene ontbrak. Zij onderzocht de zaak en een kind liet haar verstaan wat er gebeurd was.

Zij deed alsdan de pluimen en de beenderen die nog te vinden waren, verzamelen, en op dien stond werd de vogel opnieuw geheel en levend, en Pharaïldis liet hem met de andere naar hunne «ghewoonlijcke weyden» gaan.»

Verder beweert de «Generale Legende» dat de heilige Veerle eens te Steenokkerzeel is gekomen en er eene kapel heeft opgericht. Het zou deze kapel zijn, die haar later als «Sente-Varelden kapelle» in 1383 werd toegewijd. Zeer vroeg reeds moeten er betrekkingen hebben bestaan tusschen het Kapittel van de H. Pharaïldis te Gent en Steenokkerzeel, waarschijnlijk wel omdat in de Middeleeuwen Ham-bij-Steenokkerzeel doorging als de geboorteplaats van de Heilige. In elk geval heeft het Kapittel van St Pharaïldis te Gent op 17 December 1685 een deel der reliëwen van de Heilige aan de Kapel te Steenokkerzeel geschonken. Deze kapel speelt een belangrijke rol in de geschiedenis van de «steenen Brooden».

Onder n° 492 van «Brab. Sagenb.» (Dl. II, bl. 276) deelen D. C. en T. drie varianten mée van het motief der Steenen Brooden».

(1) De Trapgans is een thans zeer zeldzaam geworden trekvogel in Europa. Men noemt hem in 't Fransch: outarde.

Duidelijkshalve zien we ons verplicht ze hier in-extenso aan te halen, de vrijheid nemend er enkele critische opmerkingen aan toe te voegen.

DE STEENEN BROODEN

A.

«St Veerle was, eens dat zij te Steenokkerzeel kwam, gansch uitgehongerd en zij vroeg een stuk brood aan een rijke vrouw. Deze zegde dat zij er geen had en voegde er den eed bij:

«Dat al het brood dat ik bezit, steen worde». De rijke vrouw stierf van honger, want al haar brood werd in steen veranderd.

Te Steenokkerzeel bewaart men deze steenen brooden. Zoo verklaarden, in 1342, de pastoors van Steenokkerzeel, Humelgem, Kortenberg, Erps en Kwerbs.»

* * *

Volgens D. C. en T. aldus verhaald in het «Calendrier Belge», I, blz. 17, van Reinsberg-Düringfeld, Brussel, 1861¹. Deze mededeeling is niet heelemaal juist. Bij Reinsberg-Düringfeld staat er enkel dat de St. Pharaïldis een kapel had te Steenokkerzeel : «Après avoir vécu quatre-vingt-dix ans dans la pratique de toutes les vertus, elle mourut en Lorraine, d'où, en 745, on transporta son corps à l'abbaye de Saint-Bavon, à Gand. Le 17 décembre 1685, le chapitre de Sainte-Pharaïlde de cette ville donna une partie des reliques de la sainte à la chapelle érigée en son honneur (Sente Verelden capelle, 1382) à Steenokkerzeel, qui, dit-on, fut construite par la sainte même, à qui on l'a dédié depuis. L'archevêque de Malines approuva le 9 mai 1686 ces reliques, et accorda quarante jours d'indulgence à ceux qui viendraient les honorer. Lorsque le gouvernement français fit vendre cet oratoire, on transporta ces reliques dans l'église paroissiale, ainsi que les pains qui, d'après la déclaration des curés d'Humelghem, Ockerzele ou Steenockerzeel, Cortenberg, Querbs et Erbs, de l'année 1342, à l'intercession de Sainte Pharaïlde ont été changés en pierre.»

Reinsberg-Düringfeld heeft deze bijzonderheden aan A. Wauters, Histoire des Environs de Bruxelles, Bruxelles, 1852 ontleend. Een voetnota, waarnaar vergeten werd te verwijzen, bewijst zulks : (H. d. E. d. B., t. III, p. 124) «Lorsque le gouvernement français fit vendre cet oratoire... **ainsi que des pains qui, à son intercession, auraient été changés en pierre, mais qui ne sont, à ce qu'il semble, que des coquillages fossiles, que l'on trouve en si grande abondance dans le voisinage**». Na «pierre» is er een ver-

wijzing naar een voetnota: **Déclaration des curés d'Humelghem, Ockerzele ou Steenockerzeel, Cortenberg, Querbs et Erps de l'année 1342, citée dans Molanus, Natales Sanct. Belgii, ad 4 januarii.**

Besluit : De Variant A berust geenszins op een mededeeling van Reinsberg-Düringfeld. Wat meer is, hetgeen Reinsb.-Dür. in zijn «Calendrier» als verhaal mededeelt is een versie van de Variant B: de sage van de twee Zusters of het Leidsche Wonder. Zie hier trouwens het verhaal naar Cal. I, blz. 18: «Quant à l'origine de ces pains (deze van St. Nikolaaskerk, afkomstig van de Pharaïldis-kerk te Gent), la légende rapporte qu'ils datent de l'an 1557 (sic). Une pauvre femme malade, demeurant à **Gand**, demanda un jour à sa sœur du pain pour son enfant. La sœur, malgré ses grandes richesses, lui refusa le pain, en feignant de n'en avoir point, et afin de donner à ses paroles plus d'apparence de vérité: «Que tout le pain que j'ai,» ajouta-t-elle, «se change à l'instant en pierre!» La pauvre femme s'en alla et faillit perdre son enfant, lorsqu'une dame inconnue l'accueillit et lui donna le secours nécessaire. Mais en revanche sa sœur impitoyable mourut de faim, parce que tout son pain avait été changé en pierre. Cette légende, qui du reste se raconta également de quelques autres villes, entre autres de Leiden, où la même histoire serait arrivée en 1313, est le sujet de plusieurs poésies flamandes.

Le peuple s'appuyant sur l'usage qui a lieu à Gand d'exposer les pains miraculeux chaque année le 4 janvier, est fermement persuadé que sainte Paraïlde était elle-même la pauvre femme de la légende, bien que l'on n'en sache rien de certain.» Hier verwijst Reinsb. Düringf. naar Het Klaverblad, door Prudens Van Duyse, Bruxelles, 1848, bl. 266, en Wolf, Niederländische Sagen, bl. 436, 254 (sic). Prudens van Duyse heeft inderdaad aan zijn gedicht: De twee Zusters (bl. 75-77) een verklarende nota toegevoegd, die als volgt luidt :

«Deze Saga wordt op verscheidene plaetsen te huis gebracht. Reeds in 1313 zou dergelijk geval te Leiden plaets gegrepen hebben; men vertoonde, of vertoont nog heden een aldus versteend brood in St. Pieters kerk aldaer, volgens Wolf (Niederländische Sagen), bl. 436) **Ook ten jare 1557 zoude zulks te Gent gebeurd zijn**, gelijk pater d'Obercourt verhaelt in zijn **Oorsprongh van Nederlandt**, handschriftelijk in de archieven der stad Gent bewaerd, waernaer Wolf het feit weêgegeven heeft (Niederl. Sagen, bl. 254). (Zooals we verder zullen zien verhaelt Pater d'Obercourt zulks niet). Deze versteende brooden werden in de kerk van St. Pharaïldes kapittel aldaer bewaerd, en zijn, na haar

afbreken, in de St. Nicolaes kerk terzelve stede overgebracht, alwaer zij jaarlijks den 4en Januari, sinte Pharaïldis feestdag worden ten toon gesteld. **Naer aenleiding des dags van ten toonstelling meent het volk, dat de genoemde Heilige zelve de ongelukkige broodbedelende zuster was** : maer de Legende schildert haer geensins als eene behoeftige vrouw af.»

De vermeende Variant A steunt dus op een reeks van vergissingen, ontstaan door de nota van Prudens van Duyse. Ze komt echter wondelwel overeen met een sage, door Wolf in zijn «Niederl. Sagen» opgenomen onder n° 436 Das Brot des heiligen Bonifaz (bronnen: Occa en Corn. Kempii de situ, origine, etc. Frisiae). Een vrouw weigert brood aan den hongerigen H. Bonifacius onder voorwendsel dat zij er geen heeft.

Haar brood wordt echter veranderd in steen.

Deze steenen worden tot op heden bewaard in het Archief van de Kerk te Dokkum.

B.

«Ten jare 1557 leefden te Steenokkerzeel twee gezusters, de eene was rijk en had alles in overvloed; de andere, eene weduwe met drie kleine kinderen, was zoo arm dat zij haar brood moest gaan bedelen.

Het gebeurde nu, op zekeren dag, dat een der inwoners van het dorp, die beide zusters wel kende, de ongelukkige weduwe bitsig toesprak.

«Schaam u,» zeide hij, «aldus van huis tot huis om aalmoezen te gaan, aangezien gij vrienden hebt, ja zelfs een eigen zuster, die rijk genoeg is om u te helpen.»

In hare ellende besloot zij toen tot hare zuster te gaan, hoewel zij hare gierigheid en hardvochtigheid kende. Bij hare zuster gekomen, begint zij, met tranen in de oogen, haren nood te klagen, en vertelt hoe zij en hare kinderen sedert drie dagen niets meer te eten hebben gekregen; zij zucht en smeekt om brood. Doch de gierige zuster slaat geen acht op het droef gekerm der weduwe en blijft verhard.

Tot alle antwoord snauwt zij haar toe, dat zij zelve geen brood in huis heeft, en aarzelt zelfs niet zulks onder eed te bevestigen ;

«Dat al het brood, dat ik in huis heb,» zegt ze, «in steen veranderde, zoo ik lieg !»

Bedroefder dan ooit vertrok toen de arme weduwe, en gaf zich aan Gods genade over. Wanneer nu evenwel de rijke zuster hare schapraai opende, om voor zich zelve brood te snijden, bevond

zij dat alles in steen veranderd was. Vol schrik liep ze naar het huisje der weduwe, bad haar om vergiffenis, en schonk haar thans, met milde hand, geld, koorn en al wat zij voor haar en hare drie kinderen noodig had.»

Aldus, volgens A.D.C. en I.T., medegedeeld door E.V.E. (lees echter E. U. E.) in «Kunst-en Letterblad», 1840, bl. 75, onder den titel van de vervolgreeks :Volkssagen, n° XIV, De gierige zuster. E. U. E. zegt uitdrukkelijk dat de twee gezusters «ten jare 1557 te Steenockerzeele, in Braband,» leefden. In een voetnota van «Brab. Sagenb.» wordt beweerd dat E. U. E. verwijst naar De Grieck, Den Lachenden ende levenden Waarsegger, Brussel, 1679, bl. 113, maar deze verwijzing is onvolledig en misleidend. In «Kunst- en Letterblad» staat er, bl. 76 : «Volgens sommige schrijver viel deze gebeurtenis **te Leyden** voor.» dan eerst komt de verwijzing naar De Grieck, die inderdaad het Leidsche Wonder in zijn verzameling anecdoten een plaats inruimt.

Hoe kwam E. U. E. evenwel aan het jaartal 1557 ? Waarschijnlijk, zoals J. W. Wolf in de «Niederl. Sagen», door de mededeeling van Pater d'Obercourt in zijn «Oorsprongh van Nederlandt».

Door de belangrijke rol, die deze mededeeling in de historiografie van de sage speelt, zullen wij deze bron voor het eerst naar het oorspronkelijk handschrift (1) uitgeven. Vooraf weze echter gezegd dat het verhaal van Pater J.-Bapt. d'Obercourt, Augustijner monnik te Gent, in de 18e eeuw werd overgeschreven uit een gedrukt werk van de 17e eeuw; op bl. 262 van het ms. lezen wij inderdaad : «supplement bij de kronijk uit Geriet van Span, bij een gebracht en gedrukt tot Rotterdam, 1701.» Het verhaal van de steenen brooden komt voor op bl. 289-99. Het gedeelte, dat eindigt op bl. 254, waar de aantekening van J.-B. Dobercourt, Aug. Gand, 1733, staat, gaat terug op 16e eeuwse bronnen. Het verhaal van de steenen brooden is echter niet in dat geval. Het komt uit Gerrit van Span's kronijk.

Historie van den steene brooden ghelyck ghesien worden in de Kercke van St Pharaïldis tot Ghendt.

Daer wort ons verhaelt van sekeren schrijver datter in het jaer 1557 tot Leyden in Hollandt, andere seggen tot Steenockerseele in Brabant twee eygen susters woonden, de eene seer ryck, doch d'ander seer arm ,en weduwe belast met dry kinderen, invoeghe dat de arme ghenoodtsaectt was haer broodt te gaen bidden bij

(1) Thans bewaard in de Universiteitsbibliotheek te Gent (eigenlijk in bruikleen afgestaan door het Stadsarchief).

de deuren der goede lieden. De arme weduwe ghedruckt van den uyttersten noodt, nietteghenstaende haer bekent was de onghewoeligheyt van dese haere suster, nam eventwel de vryheyt van haer met een diep ghesucht het selve te kennen te gheven, biddende oodtmoedigh met traenen in de ooghen om een broodt : voorder segghende ende haer belydende in den tyt van dry daeghen met haer dry kinderen geen broot ghenut hebben. Dese slaave der gierigheyt dit ghekerm niet achtende, antworde selve geen broodt in huys te hebben : iae was soo versteent van herte, dat sy het selve met eedt bevestighde, segghende, dat soo sy eenige broodt hadde, het steenen mochten worden. De arme weduwe (Godt haeren noodt claeghende) gingh seer bedroeft ten huysen uyt. Ondertusschen de rycke de deure sluytende, ende haer eetschrapaey opende om wat broot te snyden voor haer selven, bevont het al verandert in steen waerover sich seer verschrikt voelende, gingh op staenden voet tot haere arme suster, ende hebbede haer vergiffenisse ghebeden, gaf sy de selve mildelyck cooren, ghelt, en alles wat sy met haere dry kinderen noodigh hadde.

J. W. Wolf heeft vrij nauwkeurig de Historie van den steene brooden» uit d'Obercourt's copie in het Duitsch overgezet. Hij voegt er echter iets aan toe wat in het ms. niet op dezelfde manier wordt uitgedrukt, nl. in den titel : «steene brooden ghelyck (= zooals) ghesien worden in de Kercke van St Paraïldis tot Ghendt». Deze toevoeging is zonder twijfel van Pater d'Obercourt zelf en zou als bewijs kunnen gelden dat in de eerste helft van de 18e eeuw de steenen brooden nog werden bewaard in de Kerk van St Pharaïldis op het Veerleplein en nog niet in St Nikolaaskerk.

Wolf maakte er het volgende van : «Das Brot ist aber in die Pharaïldiskirche gekommen und wird zum ewigen Andenken dort noch bewahrt und gezeit». Bij Pater d'Obercourt is er immers geen spraak van Gent, wel van Leiden of Steenokkerzeel. Zooals we verder zullen zien klimt het Leidsche wonder tot in de Middeleeuwen op (1316), zoodat het jaar 1557 aan een Hollandschen kronijkschrijver (Gerrit van Span of Gouthoeven's oude Chronijcke ende Hstoriën van Holland (1636)) kan zijn ontleend.

C.

Op zekeren dag van het jaar 1300, vroeg eene boerin aan eene buurvrouw om een brood te leenen. Zij beloofde dit weder te geven, als zij zelf zou gebakken hebben. Op de dorpen worden

zulke diensten heden nog bewezen. Doch de buurvrouw was gierig en weigerde het brood te leenen. Zij zei :

«Ik heb zelf geen brood meer.»

Maar de andere sprak :

«En toch heeft men het u deze week uit den oven zien halen.»

Doch de eerste loochende en bevestigde dit met eed : «Dat God en de heilige Farieldis (1) alles wat in mijn schapraai ligt, in steen verandere, indien ik meer als een half brood heb.»

Daarop scheidden zij.

Doch toen de gierige buurvrouw, later, de schapraai opende, om er uit te nemen alles wat zij voor het eetmaal van haar knechten noodig had, zag zij dat de twee tarwen brooden, een roggen brood, de boter, een stuk kaas, een stuk lever en de heef (zuurdeeg) in steen waren veranderd.

Dat gebeurde niet ver van de kapel van de heilige Farieldis (2). De brooden, de boter, de kaas, de lever en de heef worden thans in de kerk van Steenokkerzeel bewaard : alles is hard als steen, maar heeft de natuurlijke kleur bewaard.

Deze variant C heet opgeteekend te zijn uit de volksmond, maar ze komt in dezen vorm ook voor in volksboekjes, die het leven en de mirakelen van de H. Pharaïldis verhalen, nl. in Gaspar Kockaert, Kort Verhael van het leven en de mirakelen van de H. Pharaïldis (1710) en Leven van de H. Pharaïldis of H. Veerle, Borgerhout, 1866. Het is het thema, waarvan de kern overeenkomt met Variant B : de twee gezusters, dat over een groot gebied van Midden- en West-Europa is verspreid. Het is derhalve weinig waarschijnlijk dat deze sage te Steenokkerzeel zou ontstaan zijn. Zoals een herfstdraad aan een bepaalde boomtak blijft hangen heeft de sage der twee gezusters of der twee buurvrouwen zich te Steenokkerzeel gelokaliseerd, omdat onder de relikwiën van de Kapel van de H. Pharaïldis steenen brooden en andere versteende eetwaren voorhanden waren. Dat de legende in dezen vorm ook te Gent bestaan heeft, bewijst de versie van Kervyn de Volkaersbeke in «Les Eglises de Gand» (1858), die ze tekstueel, echter zonder bronvermelding, ontleend heeft aan Colinez, L. A., La Collégiale de Ste Pharaïlde à Gand (Annales de la soc. des Beaux Arts, 1851-52, p. 195) :

(1) Nota in «Brab. Sagenb.»: «Aldus zegt men te Steenokkerzeel, maar ook te Gent: Farielde of Farieldis (P. D. K.)

(2) Volgens Van Boxmeer (zie verder in de nota over Geetbroeck) zou die kapel, de Sinte Verelde kapel, door de H. Pharaïlde zelf gesticht zijn nog tijdens haar leven (± 700). (Zie reeds hooger).

«Un jour une femme demanda un pain à prêter à sa voisine, qui répondit qu'elle n'en avait pas. Cependant, reprit la première, vous avez cuit du pain cette semaine. — Il m'est impossible de vous rendre ce service, dit de nouveau la voisine, et je veux que Dieu et sainte Pharaïlde changent tous mes pains en pierres, si j'en ai plus d'un demi dans la maison. — Cette imprécation fut entendue du ciel. Au lieu de pains, la voisine ne trouva plus dans son coffre que trois pierres et demie. Le peuple connut bientôt ce miracle, et les pierres furent portées à la chapelle de Sainte Pharaïlde, à Geetbroeck, (1) où elles restèrent en grande vénération jusqu'au moment où l'église de Sainte Pharaïlde à Gand en devint dépositaire.»

Besluit : Zoals de variant A op een geleerde vergissing berust, is de variant C een volksche navertelling uit volksboekjes, zoodat het niet opgaat, zooals A. De Cock en Is. Teirlinck in «Brab. Sagenb.», dl II, bl. 278, gedaan hebben uit de lezingen A. en C. klakkeloos te besluiten dat het wonder gebeurd is te Steenokkerzeel door tusschenkomst van Sinte Veerle, die reeds in 1383 aldaar een kapel had, en waarin die tot steen geworden brooden bewaard werden. Uit de varianten van «De Steenen Brooden» blijkt nogal duidelijk dat de steenen brooden in de legende van de H. Pharaïldis slechts een episodische rol vervullen, zoodat we gerechtigd zijn het motief der steenen brooden als een «motif passe-partout» te beschouwen, dat reeds zeer vroeg in de Vita van de H. Pharaïldis werd ingelascht. Wanneer dit gebeurde zal wel niet te achterhalen zijn, in elk geval na de XIe eeuw ? Waar ? Misschien wel te Gent, omdat de devotie tot de H. Pharaïldis aldaar zonder twijfel het oudst is.

Volgens V. Fris (2) werd het lichaam van de Heilige door een abt van St Baafs, Agilfrid, bij zijn terugkeer uit Rome in het jaar 754 uit Lorreinen medegebracht en geschonken aan de Abdij. Als bewijs dat er reeds vóór de Xe eeuw een Pharaïldis-vereering te Gent bestond, haalt V. Fris aan dat de monniken van St Baafs,

(1) Geetbroeck (l. Geertbroeck) bij Wambeek, het oude castrum van Steenokkerzeel. Het is waarschijnlijk dat Kervyn de Volkaersbeke niet geweten heeft waar Geetbroeck lag. De kapel van de H. Verelde van 1383 stond op het gehucht Wambeek. Phil. van Boxmeer (Steenokkerzeel et Hundelghem et leurs seigneuries — Généalogie des van Hamme, Diest, F. van Boxmeer, 1931) veronderstelt dat de H. Pharaïldis te Steenokkerzeel gewoond heeft op grond van een gift der Karolingische bezittingen van Ochirsala (Ockerzele?) en Ham (bij Steenokkerzeel?) aan het klooster van St. Trudo door Pepijn van Herstal. Van Boxmeer beschouwt Ham-bij-Steenokkerzeel als de geboorteplaats der heilige.

(2) Bibliographie de l'Histoire de Gand, 1907, I § 53.

toen ze zich verplicht zagen vóór de plunderende Noormannen de wijk te nemen naar Laon, hare relikwiën met zich medenamen en ze in 939 terugbrachten.

Het is alsdan dat een gedeelte ervan in de kapel bij het 's Gra-vensteen, de latere kerk van St Pharaïldis op het Veerleplein (vroeger Artevelde-aard) binnen den Oudbrug, werd geplaatst, een ander gedeelte in de Abdij zelf bewaard. De kerk van St Pharaïldis was een kapittelkerk, waarvan de kanunniken rechtstreeks door den Graaf werden benoemd. Het kapittel van St Pharaïldis genoot uit dien hoofde talrijke voorrechten. De vereering van de relikwieën van de Heilige bracht talrijke en groote giften en schenkingen op. Gedurende gansch de Middeleeuwen was het kapittel van St Pharaïldis dan ook zeer voorspoedig. Met den beeldenstorm en de godsdienstige beroerten in de 16e eeuw heeft de kerk het erg te verduren gehad. De parochie was te klein om de geleden schade te herstellen, zoodat het kapittel van St Pharaïldis in de 16e eeuw de toelating bekwam met de kerkfabriek van St Niklaas te worden vereenigd. Over deze vereeniging, de moeilijkheden en betwistingen die er naderhand uit voortvloeiden heeft De Potter in zijn «Geschiedenis van Gent», Dl. III, bl. 211 geschreven. Op 9 Juni 1585, op den feestdag van Pinksteren, werd in St Niklaaskerk voor de eerste maal de mis gelezen door de kanunniken van St Pharaïldis, waaraan een gedenkpenning (zie iconografie van St Pharaïldis) in de St Niklaaskerk herinnert. Aan deze vereeniging, die nooit een versmelting werd, al poogden de kanunniken het beeld van de H. Pharaïldis boven het portaal van de kerk, waar thans de H. Nikolaas prijkt, met een voor hen vlelend opschrift te plaatsen. Het luidde als volgt : «Ecclesia collegiata Sanctae Pharaïldis ad Divi Nicolai». (1) Dit gebeurde in 1619 en lokte van wege den pastoor van St Niklaas een geweldig protest uit.

In 1685 schonk het Kapittel van St Pharaïldis een gedeelte van de relikwieën van de Heilige aan de «Sente Varelden Capelle» te Steenokkerzeel. Daar de kerk van St Pharaïldis op het Veerleplein in gebruik blijkt te zijn gebleven, kon ik niet te weten komen of dat gedeelte der relikwieën van de oorspronkelijke kerk of van de kapel van St Pharaïldis in de St Niklaaskerk afkomstig was ? Ten

(1) Colinez, op. cit. p. 216 : «Le 25 novembre 1618, le chapitre, se fondant sur le contrat d'union de 1614, fit faire une statue en pierre de Ste Pharaïlde, qui fut placée au mois de juin 1619 au dessus de la porte d'entrée de l'église de St. Nicolas, avec cette inscription en lettres d'or : «Ecclesia collegiata Sanctae Pharaïldis ad Divi Nicolai.»

jare 1557 bestond in de St Pharaïldis-kerk een broederschap van den «Heiligen Naem van Jezus», in 1675 werd het verplaatst naar de St Niklaaskerk, alwaar het thans nog een afzonderlijke kapel heeft : laatste kapel van de linker beuk van de kerk. Is dat een aanduiding, dat bij toenemend verval van de oorspronkelijke St Pharaïldis-kerk, door het Kapittel schenkingen werden gedaan? Daar de verhoudingen gespannen bleven, verhuisden het Kapittel in 1784 naar de oude kerk der Jezuiten, waarvan de orde afschaft was geworden. Voor niet lang echter, vermits de Franschen op hun beurt het Kapittel van St Pharaïldis afschaften in 1798.

Heeft het Kapittel de «steen en broden» in de St Niklaaskerk voor de vereering van de Heilige in de kapel achtergelaten? Of erfde de St Niklaaskerk de «steen en broden» na de afschaffing van het Kapittel? Wie zal het met zekerheid uitmaken? Indien we de nota van Prudens Van Duyse mogen gelooven, hebben de «broden» «na het afbreken van de kerk van St Pharaïldis» de St Niklaaskerk niet meer verlaten.

Zoals we hiervoren gezien hebben is de sage der twee gezusters geheel onafhankelijk van het apokrief mirakel van de «steen en broden» in de Vita van de H. Pharaïldis. Voor zoover ons onderzoek reikt is ze eerder van Hollandsche, i.c. Leidsche afkomst. Dat is eveneens het geval voor de Duitsche varianten (Zie Erk-Böhme, Deutscher Liederhort I, n° 209, bl. 619-623 en A. De Cock-Is. Teirlinck, Brab. Sagenb., dl. II, bl. 279). De sage der twee gezusters is een exempel van de goddelijke bestraffing van de onbarmhartige rijke. Als zoodanig behoort ze virtueel tot den moraliseerenden vertelselschat van talrijke godsdiensten. Haar oorsprong ligt in het menschelijk gemoed en derhalve duikt het thema in verbinding met het versteeningsmotief overal op, waar een onbarmhartige daad door een bovennatuurlijke kracht dient bestraft te worden. Hoe kon de christelijke deugd van de caritate van een Merovingische Heilige, zooals St Pharaïldis, over wier leven men al niet veel wist te verhalen, beter geïllustreerd worden door een sedert eeuwen in omloop zijnde geschiedenis van de bestraffing door versteening van broden van een hartelooze rijke, die hierdoor tot inkeer komt?

Brooduitdeeling heeft ten andere steeds behoord tot de lofwaardige daden van caritate door de Kerk aangemoedigd. Men kan gereedelijk aannemen dat de H. Pharaïldis als voorbeeldige Christen vrouw de VII werken van barmhartigheid heeft beoefend en in 't bijzonder zich heeft onderscheiden in het «spijzen der hongerigen». Het hoogtepunt van haar oorspronkelijke Vita leert

ons haar zelfs kennen als een zeer nauwgezette volgster van ten minste een der X geboden Gods : «Gij zult niet dooden !», vermits ze dit goddelijk bevel zelfs uitstrekt tot de dieren en het wild, want trapganzen zijn trekvogels. We hebben reeds doen opmerken dat ze dan ook doorgaans voorgesteld wordt met als attriboot een gans, weliswaar een gewone gans, die ze beschermend onder den arm draagt. In de iconografie van de H. Pharaïdis zullen we daar later op terugkomen. Deze bijzonderheid (over de heiligheid van de gans zie i.v. Gans in het «Wörterbuch des Deutschen Aberglaubens») zal er wel toe hebben bijgedragen dat ze als geneesheilige wordt aanroepen tegen de ziekten van het vee, zooals, in sommige varianten van de sage der twee gezusters, ze als geneester van de kinderen optreedt. Louis Stroobant in een uitvoerige recensie over «Steenokkerzeel» (Brabantsche Folklore, XI jg., p. 57, schrijft dat ze aanroepen wordt om de genezing te bekomen van zieke kinderen, buikpijn, tandpijn, koorts, veeziekten en eveneens om goede boter te bekomen. Zij zou insgelijks invloed hebben op het goed verloop eener reis, eveneens op de reis naar de andere wereld. Volgens Coremans, aangehaald door L. Stroobant zou dit geloof zijn oorsprong vinden in een volksymdogische verklaring van den naam der Heilige : Vaer-hilde, d.i. vaar op reis... heilig !

De sage der twee gezusters heeft weerklank gevonden in het Vlaamsche volkslied en in de Nederlandsche, Vlaamsche zoowel als Hollandsche letterkunde. In het Aanhangsel bij dit artikel laten we deze produkten der Volksmuze en der geleerde Muze volgen.

Aan de steenen brooden van St Niklaaskerk zijn dus heel wat herinneringen verbonden, die folkloristisch en zelfs letterkundig van belang zijn. We hopen met deze bijdrage over steenen brooden onze Gentsche folklore van dienst te zijn geweest en onze lezers geen steenen in plaats van geestelijk brood te hebben opgedischt.

P. DE KEYSER.

P. S. — We danken den heer A. Marinus, bestuurder van de «Brabantsche Folklore» voor het welwillend afstaan van het cliché met de relikwiekast in de kerk van Steenokkerzeel ter illustratie van ons artikel.

AANHANGSEL

I

VAN DE TWEE GEZUSTERS

(uit J. Bols, Honderd Oude Vlaamsche Liederen, Namen, 1897, bl. 131-132)

II

DE TWEE ZUSTERS

(uit Prudens Van Duyse, Het Klaverblad, Romances, legenden en sagen, Uitgave der Belgische letterkundigen maatschappij n° 2, Brussel, C. J. A. Greuse, Beughemstraat, 4, 1848, bl. 75-77).

DE TWEE ZUSTERS

«Voor u blinkt de zonne zoo koesterend schoon;
Voor mij spreidt zij enkele droefheid ten toon.
De Heer schonk in weelde u het smaeklijkste brood;
Mij laet zijn genade in den bittersten nood.

Ach, zuster !

«Uwe akkers staen geel van het golvende graen;
Mij zwelt er geen airtjen in eigendom aen.
Een wingert omslingert vol druiven uw dak;
Ik krijge nauw water, hoe krank en hoe zwak;

Ach, zuster !

«Wel won ik een kindje, zoo zoet en zoo lief,
Maer 'k zie het verhongren, ten dubbelen grief.
Hoe dikwijls vertroostte zijn vader mijn klacht !
Hoe zwoegde de brave !... nu sluimert hij zacht.

Ach, zuster !

«Wat baet mij het lachje van 't minnende kind,
Nu 't eenigste schepsel wellicht, dat me mint ?
God schonk u geen kindren, maer schatten te meer.
Wie geeft aen den armen, die leent aen den Heer.

Ach, zuster !

«Een bete voor 't kindje, zoo mager en bleek,
Eer 't hartjen aen 't schaepken, uw neveken, breek' !...
Schonk God u geen kroost, tot uw zoontje zij 't mijn !
't Zal leven, 't zal groeien, 't zal dankbaar u zijn.

Ach, zuster.»

Nu zweeg zij, en de andre, geen tranen in 't oog:
«Uw kommer is bitter, uw jammer steeg hoog...
Maer slecht is de tijd, en mijn graen niet gelukt.
Mijn dagen gaen onder den arbeid gebukt,

Mijn zuster !

«Werk mede op mijn akker met moedige borst.»
«Ik kon niet... 'k bezwijk'... maer één beet, maer één korst!»
«Brood... wilt ge: mijn ledige spind heeft er geen:
Indien ik er hebbe, verkeer het in steen !

Dag, zuster.»

De moeder zweeg aeklig, en sidderde, en ging,
Terwijl haer de koortse der wanhoop beving.
«Mijn borst heeft geen melk meer, mijn harte geen bloed;
Vergeef haar: zij weet niet, o Heer, wat ze doet,

Mijn zuster.

«O Hemel ! mijn kindje... 't verbleekt; wat is dat ?
Gij... sterven !... zoo jong nog... mijn eenigste schat.
Ach, red mij !... o neen, red alleenig mijn telg:
Zoo 't leve, wat geeft het, wat graf mij verzwelg' !

Ach, zuster !

«Ik sterve!» Zij zieltoegt, en tast nog in 't rond
Naer brood, en zij kust, met bezwijkenden mond,
Nog eenmael, al snakkend, het dierbare wicht.
Een arme schoot tegen: «Kom, 't redden is plicht:

Kom, zuster !

«Ik bakte onder de assche deez' morgen een brood;
't Voorzie voor ons beide in den dringendsten nood.
Kom, deelen wij samen onz' blijdschap en smart.
Een zuster ontbrak mij: wees gij voor mijn hart

Een zuster!»

Wanneer nu de ontaerde zou gaen in de spind,
En loeg om het leed, dat haer zuster verslindt:
«Help, Hemel ! ach, gilt zij; mijn brood keerde in steen.
Vergifnis !... er is geen voor mij meer, o neen !

Ach zuster!»

De tanden gedrukt in 't versteenigde brood,
Verhongert de onzaelge, en valt stokkelings dood...
Haer zuster alleen voelde om 't onmensch nog smart,
En snikte zoo goedig, verbrijzeld van hart :

«Ach, zuster!»

Het Klaverblad. Romancen, legenden, sagen, door Prudens van Duyse.
Uitgave der Belgischen letterkundigen maetschappij, n° 2, Brussel, C. J. A.
Greuse, Beughemstraat, 4. 1848. 75-77.

III

HET LEIDSCHE WONDER

(uit A. Bogaers, Balladen en andere dichtstukjes, 1862, bl. 33-44)

A. Bogaers geeft de volgende aanteekening, bl. 244, bij zijn gedicht: «De Sage, hier met eene ruime mate van dichterlijke vrijheid behandeld, staat kostelijk vermeld in Gouthoeven's Oude Chronycke ende Historiën van Holland, enz. 's-Gravenhage, 1636, bl. 368, waar bovendien ten slotte aangeteekend is, dat een der in steen veranderde brooden bewaard plag te worden te Leiden in de St. Pieterkerk, in een kastje aan de Noordzijde. Of zulks nog het geval is, betwijfel ik; maar in de beschrijving van de Provincie Zeeland, door J. De Kanter, Phil. Z. en J. Ab, Utrecht Dresselhuis, in 1824 te Middelburg uitgegeven, vind ik dat toen te dier stede, in het gasthuis in den langen Delft, nog voorhanden was een steen, die, blijkens een daarbij behoorend oud schilderijtje, een der brooden zoude zijn, welke in den jare 1316 te Leiden de voormelde verandering ondergaan hadden..

Overigens kan men in de Sagen-verzamelingen van de gebroeders Grimm en van J. W. Wolf zien, dat soortgelijke mirakelen ook op andere plaatsen gezegd worden voorgevallen te zijn.»

HET LEIDSCHE WONDER

Wie 't wonder hooren wil, die hoor' !
Het is gestaafd met schrift en steen :
In Leidens muren viel het voor
Ruim vijfmaal honderd jaar geleên :
O dat het elk tot vroomheid spore ! —
Wie 't wonder hooren wil, die hoore !

Een voorbô van genakend leed
Had 's nachts gegloeid aan 't luchtazuur :
Een ruige, rosse schrikkomeet,
Die naar een roê geleek van vuur.
Nu, wat het spook dreigde in den hoogen,
Het bleek weldra, 't was niet gelogen :

Want buijen stroomden 't veld tot dras,
Orkanen sloopten 't voedzaam groen,
't Gezaai verdronk in poel en plas,
Geen oogster zong in 't oogstseizoen,
De zeis hing roestend aan de muren,
De veldling kreet bij leêge schuren ;

En schaarschte ontstond en dure tijd ;
Het laatste potstuk ging aan brood ;
't Was één gejammer wijd en zijd :
De honger neep, de kiescheid vlood ;
Wat op den mesthoop lag versmeten,
Werd opgespoord en graag gegeten.

Gelukkig, wie in 't spijsvertrek
Nog spijsze vond, niet vruchtloos zocht ;
Die, schoon omlegerd van 't gebrek,
Op 't etensuur nog eten mogt ;
Maar zalig nog, die, als vrouw Mathilde,
Dat overschot nog deelen wilde !

Mathilde was een weduwvrouw ;
Haar jeugd en schoon ging lang voorbij ;
Ze leefde stil in eerbare rouw :
Haar hielp een dienstmaagd, oud als zij :
Slechts dan nog vond ze vreugde in 't leven,
Wanneer ze wèl kon doen en geven.

In de eigen stad, in fraaijer wijk,
Bezat ze een eenge zuster nog,
Een rijke juffer, trotsch en rijk ;
Maar, rijk en trotsch, haar dierbaar toch :
Bij Margaretes ijde droomen,
Vroeg zich Mathilde : «ben ik volkomen ?»

Intusschen steeg het peil van 't wee :
Bij 't vuilnis vochten ze om een kreng;
De pest brak uit en moordde meê;
Het kerkhof werd den dood te eng :
En 't meêlij vlood de veege wallen;
«Elk voor zich zelv' !» was 't woord van allen.

Van allen ? van Mathilde niet !
Al slonk heur graan, heur liefde bleef ;
Of koude voorzorg 't ook ontried,
Vroeg haar 't gebrek; haar hart zei «geef !»
Dan dacht ze aan Jezus liefdeleere,
En gaf een broodhomp, Hem ter eere.

Dat zag, bij toeval, Margareet,
Haar zusters woning ingetreên :
Een vrouw, in armlijk saai gekleed,
Zeeg, zwijmend, op den dorpelsteen;
Twee wichtjes klemden haar en kreten :
«Ach, moeder ! moeder ! eten ! eten !»

Mathildes voorraad liep op 't laatst,
Toch sprong ze op en greep een brood :
Ze wilde naar de stoep in haast,
Terwijl een traan heur oog ontschoot;
Maar, lang ontwend aan 't liefdeplegen,
Hield Margareet haar geemlijk tegen .

«Wat ! (riep ze) dwaze, spilt ge uw brood,
«Uw kostlijk brood ! aan straatgeboeft' !
«Ziet gij dan 't einde van den nood ?
«Spaar wat gij-zelf weldra behoeft !»
««Ze sterven ! (kreet Mathilde) ze sterven !
««Wie helpt, zal Godes hulp niet derven.»»

Met wrong zij van Margreet zich los,
En voort toen naar de straat... gezwind...
Ze bad op 't brood den zegen Gods
En reikte 't uit aan vrouw en kind :
De vrouw bekwam, ze zag haar panden...
En kuste in dank Mathildes handen.

Margrete blikte 't, wrevlig, aan,
Als deê haar zusters deugd haar zeer;

Ze ging, verstoord, en zei in 't gaan :
«Wees, zusje-fijn, wees mild en teêr;
«Doch, komt ook u de honger knagen,
«Wacht dan u, mij om brood te vragen !»

Zóó ging zij, en haar booze reên
Bevestigde een nog boozer eed :
Ook de arme, met heur kroost ging heen,
Gespijst, gelaafd, gesterkt in 't leed,
En niet voor 't heden slechts geborgen,
Maar nog van brood voorzien voor morgen :

En traaglijk kropen de uren weêr;
De landplaag rustte niet van 't slaan;
Mathilde's voorraad slonk al meer :
Op 't lest brak ook hààr proefdag aan :
Wie vroeg, zij kon niet langer geven;
Geen kruimel was haar-zelf gebleven.

Daar zat ze, peinzend, zuchtte, bad,
De trouwe dienstmaagd bad met haar :
Wel dacht zij aan heur zusters schat,
Maar 't woord van vroeger woog heur zwaar :
Min pijnlijk vond ze 's hongers bete,
Dan 't mogelijk «neen» van Margarete.

Ze draalde lang : de dag verstreek :
Spijs vroeg de maag met holler roep :
Haar dienstbô schreide, stervensbleek;
Toen ging ze en zocht Margretes stoep :
«Ach, zuster ! (steende ze) ééne bede...
«Deel van uw graan me een handvol mede !»

««Wat hoor ik ! (riep Margrete bits)
««Hoe ? zelve aan 't beedlen, milde vrouw ?
««Ik heb geen graan meer !»» — «Derenis !
«Bewijs me in nood uw zustertrouw :
«Toon, Grietjelief, toon mededoogen !
«Wij hebben ééne borst gezogen.»

««Niets (bleef het antwoord) rest me meer;
««Keen zier ! geloof mijn zeggen toch.»» —
«Ach, Grietje, 't hongeren doet zoo zeer;

«Zoek, zoek eens; mogelijk vindt ge nog.» —
«Zoo ik nog graan heb om te teren,
«Dan mag het wel in steen verkeeren !»»

In steen ! Op 't woord ging haar door 't bloed
Een huivering, een koude ril.
Luid sprak 't verwijt in haar gemoed,
Maar listig suste zij het stil :
«Eerst zwoer ik immers niet te geven;
«Die eed gaat voor : waarom zoo 'k beven ?» —

«Vaarwel — misschien voor 't laatst, Margreet !»»
Zoo sprak Mathild; meer kon ze niet.
Ze voelde een argwaan... maar ze streed,
Tot zij dien argwaan van zich stiet;
En, zwak en waggelend op de beenen,
Verliet ze 't huis en toog ze henen.

De weg was lang en zwart de nacht;
Ze dwaalde in droeve mijmerij;
Daar rees de maan in volle pracht
En 't nevlige floersdoek schoof op zij;
Mathilde sloeg den blik naar boven,
En bleef vertrouwen en gelooven.

Al biddend ging ze straat en steeg,
En werd haar woning weêr gewaar;
Toen dacht ze er aan, heur hand was leêg,
En hongrend zat haar helpster daar;
Ach, ze aarzelde de deur te ontsluiten,
En toefde en stond weemoedig buiten.

Ze ontsloot ze in 't einde en zocht een woord,
Een troostend woord, voor 't wrang berigt;
Maar Elsje, die haar ritselen hoort,
Vliegt ze in 't gemoet met blijde gezigt,
En wijst haar op een zak met granen,
En baadt haar hand met vreugdetranen.

«Een zak — een volle zak met graan !
«Van waar ?» — Dat weet de trouwe niet ;
De voordeur hoorde ze opengaan;

Ze kwam — zag niemand — 't was geschied !
De zak lag op de voorhuissteenen,
De brenger was in ijl verdwenen.

De weduw stond verbaasd, in stilt'
Haar blikken vestend op den schat.
Het opschrift was : «voor vrouw Mathild».
Zij las het en heur wang werd nat :
«O (Juichte zij) dit komt van boven !
«Vriendin, laat ons Gods goedheid loven !»

En of de vlijm des hongers stak,
En feller stak bij 't zien van spijs,
Zij knielden naast den korezak,
God dankend voor het gunstbewijs,
En, na dien dank eerst, aten beiden
Het voedsel, dat ze in haast bereidden.

Verzadigd legden zij zich neêr,
En rezen 's morgens, frisch van kleur :
Mathilde wou naar heur zuster weêr;
Maar, God ! wie staat daar voor de deur ?
Wie, zoo ontdaan, verbleekt, gebogen ?
De brave vrouw mistrouwt hare oogen.

Ja, 't is Margreet ! doch schaamte en rouw
Weêrhoudt haar voet en maakt haar stom;
«Wat deert u ? (roept de weduwvrouw)
«Kom, Margreet, tree binnen, kom !»
Een goedheid blonk er in haar blikken; —
Toen brak Margrete los in snikken.

«Vergeef ! (dus nokte zij) vergeef !
«Ik loog ! ik loog ! 'k had brood in huis !
«Maar God deê regt — 'k verdien 't — ik sneef —
«Mijn brood werd steen, mijn graan is gruis.
«Niets rest ook mij; doch vóór mijn sterven
«Laat me uw vergifnis toch verwerven !»

««Kom aan dit harte, mijn Margreet !»»
Riep vrouw Mathilde, ontroerd en blij :
««Mij heugt niet wat ge gistren deedt;

«Maar hier is brood; gij deelt met mij;
«En, hebt ge jegens God misdreven,
«Wien 't kwaad berouwt, wil God vergeven !»»

Toen wischte ze, als een moeder teêr,
Margretes heete tranen af;
Ze bragt haar spijs en prees den Heer,
Wiens wonderhand die spijze gaf.
God zegende haar zustertrouwe;
Margreet had diepe zielerouwe.

Een wijl nog, en daar week de plaag;
Alomme werd de nood gestild :
Luid klonk de dank; geen hart was traag;
Maar dubbeld dankte vrouw Mathild,
Want, schoon ze trouw had blijven geven,
De zak met graan was volgebleven.

Bogaers, A., Balladen en andere dichtstukjes. 1862. 33-44.

IV

De E. H. Edgar Bracq, tegenwoordige pastoor der St. Niklaas-kerk, wien ik mijn hartelijken dank betuig voor de hulpvaardigheid, waarmede hij mij in mijne opzoekingen over St. Pharaïldis heeft bijgestaan, liet mij een 19e-eeuwsche nota geworden met den titel: «Historie van de Steenen brooden, welke bewaerd worden in St. Nicolaes kerk, te Gent, en jaerlijks den 4en January ten toon gesteld zijn.»

Het begint als volgt:

«In een handschrift van Pater J. B. d'Obercourt, dat in het begin der XVIIe eeuw geschreven is (onjuist zooals we hiervoren gezien hebben, P.D.K.) naer een ander handschrift dagteekende van omtrent het midden der XVIe eeuw, en bewaerd wordt zoo wel in de archieven der stad Gent, als in die der provincie Oostvlaenderen staet het volgende: (hier volgt de mededeeling van Pater d'Obercourt, hiervoren door mij van het hs. gekopieerd, P.D.K.)

Sanderus in zijn werk **Gandavum, sive Gandavensium rerum libri sex**, Bruxellis 1627, zegt f° 405: Men heeft de gewoonte op de feest van St. Pharaïldis, twee steenen te toonen, welke de gedaente van brood hebben, en die, volgens de verhalen waerachtige brooden geweest en in steen veranderd zijn.

Bij het afschaffen van het kapittel van Sinte Verle (Pharaïldis) ... zijn deze brooden overgegaen tot St. Nicolaes kerk, dewijl de Verleplaets deel maekt van de prochie dezer kerk.»

1. En door wa- ren twee ge- zus- ters : De een was arm, en de andre was
rijk. De een was arm, en de andre was rijk.

2. En de arme ging bij de rijke,
Om te vragen een stuk droog brood. (bis)
3. En dat wierd er haar geweigerd...
En de vrouw ging weer naar huis. (bis)
4. Als de man kwam thuis uit de kerke,
En hij meende te snijden van 't brood ! (bis)
5. Hij en vond niets als harde steenen
En zijn mesken als bloed zoo rood ! (bis)
6. «Vrouw, aan wie hebt ge uw broodje geweigerd !» —
— «Aan mijn armste zuster Alijn.» (bis)
7. En het broodje lag in haar schootje,
En de boter al in haar tesch,
En het mesken al in haar hand.
8. En daarmêe ging zij bij haar zuster,
En zij klopte al op de deur. (bis)
9. «Ga maar aan, gij rijke vrekke !
Ik en heb er uw brood niet van doen ! (bis)
10. «Alle vijf mijn kinders zijn dood :
Van den hongersnood zijn ze dood :
En ze leven met 't hemelsch brood !»

11. En de en- gel kwam uit den he- mel om die
ar- me zie- len te ont- fer- men. En hij vloog er meê recht naar den
troon ! En hij vloog er meê recht naar den troon.

12. En de duivel kwam uit de helle,
Om die rijke naar ziele te kwellen,
En hij vloog er meê recht naar de hel.

Gezongen te St. Genesius-Rode.

Over deze sage van het versteende brood, ook in Duitschland veel verspreid,
zie men **Erk-Böhme**. I, 619 - 623. Zie ook **Prudens Van Duyse**, Het Klaver-
blad (Brussel, 1849), bl. 59 en 266.

DE BOERENKLEEDIJ IN OOST-VLAANDEREN ERPE EN SELZATE

I. ERPE.

Na een eerste onderzoek in de Kempen en Zeeuwsch Vlaanderen, waarover ik reeds het een en ander meedeelde in dit tijdschrift, heb ik ook een paar plaatsen van Oost-Vlaanderen bezocht, nl. Erpe en Selzate.

Door de welwillendheid van Dr Van der Sloten, geneesheer te Erpe, kon ik enkele heel oude families bezoeken, die mij zeer interessante gegevens bezorgden, en mij zoo het bewijs leverden, dat ook in dit dorp een speciale boerendracht gedragen werd waarvan men nu nog enkele overblijfsels heeft bewaard.

Voor hen, die zich aan de gebruiken en gewoonten van onze boerenbevolking interesseeren, laat ik dan de beschrijving van de Erpsche dracht volgen zooals hij vóór den oorlog was en hoe hij nog is.

KINDERDRACHT.

Thans bestaan er geen overblijfsels meer van den vóóroorlog-schen kinderdracht. Ze leven alleen nog in de herinnering der menschen.

Zooals op Marken, waren de jongens en meisjes tot hun 10de jaar op dezelfde wijze gekleed, nl. met lange breede kleeden en «bottines» met knopen.

Bij de eerste communie kreeg ieder kind de kleedij aangepast aan zijn sexe. Het meisje ging dan ter kerke in een blauw kleed met stroken «volants» en breede mouwen of «bouffemouwen» z.a. de Erpsche grootjes plegen te zeggen. Ze droeg witte gebreide kousen (2 rechts, 2 averechts) en was geschoeid in «bottines» met strik en gesp. Op het hoofd zetten ze de «mouche» (witte muts met binders.)

DE VROUWENKLEEDIJ.

De Erpsche boerin had geen specifieke Zondagsche dracht. Alleen bij rouw en huwelijk, droeg zij een bijzondere kleedij. Bij rouw, veranderen de kleeven alleen in kleur nl. zwart.

Bij het huwelijk droeg de bruid vroeger een zwart laken kleed met «Bannekens». Deze bestaan nl. uit plat opgelegd en opgenaaid lint. Over het kleed droeg ze een pelerine in een soort «cloqué»

stof en op het hoofd zette ze de «mouche», die voor de gelegenheid versierd was met witte en gekleurde bloemen. Aan de ooren hing ze kleine gouden oorbellen (Teek. I) op de borst prijkte de gouden ketting (II) met horloge, gouden ringen werden ter gelegenheid van dezen grooten dag ook gedragen.

De kleeren werden bij klermaaksters vervaardigd en de meest gebruikelijke stoffen waren en zijn nog «laken», «bo» (baai), «cloqué».

1. *De Pélerine.*

De pélerine in Erpe is een zeer kort kledingstuk, dat veeleer aan de kraag doet denken. Ze werd geknipt uit zwart cloqué of zijde. Indien men dit laatste materiaal gebruikte, dan werd de pélerine opgemaakt met kant en «strikskes». Men gebruikte daarvoor zwarte fabriekskant met gebloemd motief dat rijkelijk geplooid rond de hals lag. Op de plaats waar de kant aan elkaar werd genaaid — want de pélerine was bijna geheel met kant overtrokken. — borduurde men dan zwarte kralen motieven, zoodat het geheele kledingsstuk nogal tamelijk zwaar woog. (III-IV) Deze pélerine werd natuurlijk alleen bij uitgaan gedragen.

2. «Paletot» = *jasje.*

Zoals onze grootmoeders droegen, dragen de oude Erpsche vrouwtjes nog het korte manteltje «Paletot» dat nauw de middel omsluit en in breede plooiën valt tot over de heupen. Een kraag vormt pelerine over de schouders en hangt in 2 lange vakken tot op de buik. Die kraag is met gallon en borduurwerk «confex» afgewerkt. Het heele kledingstuk is uit zwart laken vervaardigd (V-VI) en sluit aan de hals met haak en oog.

3. *Het kled.*

Eigenlijk rok en jakje van laken of zijde.

Het is mij gelukt in het dorp nog een oud kled terug te vinden, dat vroeger door alle Erpsche boerinnen werd gedragen en dat thans alleen nog maar op familie portretten te zien is. Het bestond uit een zwart zijden rok en een lijfje. De rok is 4 meter wijd in platte plooiën van ongeveer 5 ctm. gevouwen, met aan weerszijden een gleuf met een diepe zak. Die rok heeft een zeer breede zoom en is opzij gesloten met haak en oogjes. (VI)

Het vroegere lijfje was van zijde en gevoerd. Het was van voren met 13 haakjes gesloten, waarop kleine zwarte knoopjes. Het werd nauw om de middel in de rok gedragen. Het was met een

plat bovenstuk geknipt dat van het lijfje gescheiden is door een versiering van zwarte satinette. De hals is afgewerkt met een kantje. De lange mouwen hebben een manchette. (VIII)

Het huidige jakje is eenigszins geïnspireerd naar het oud model, met een rij knoopjes van voren, maar wordt boven den rok gedragen. In plaats van het platte stuk, heeft het jakje plooitjes aan de schouders. Een staand kraagje vervangt het kantje. Er is dsu een zekere verarming waar te nemen in het Erpsche boerenkleed.

Het verschil tusschen dit Zondagsche en weeksche kleed bestaat alleen hierin, dat men den Zondag een laken of zijden kleed draagt en voor het weeksche kleed is alle stof goed.

4. *Het voorschoot.*

In de week draagt de boerin een blauw «lijnwaad» schort. Er bestaan 2 modellen, nl. een kort schort, om de middel geknoopt met een band. Onder de dijen wordt het schort nog met banden «poepesnoerkes» geknoopt, waarboven men de rok dan optrekt (X). Er is ook een lang schort zonder mouwen dat aan den hals met knoop en knoopsgat gesloten wordt. 's Zondags draagt de Erpsche vrouw een soort blinkend satijnen zwarten schort met zwarte «velours» banden en soms met kant.

5. *Neusdoek.*

Men moet een onderscheid maken tusschen den neusdoek die als hoofdbedekking dient en waarover ik verder zal uitwijden, en de groote neus- of omslagdoek. Deze bestaat uit donker blauwe, zwarte of geruite wollen stof, ofwel is in die kleuren gebreid. De doek wordt dubbel gevouwen. Met punt op den rug en gekruist over de borst. (XI).

Er bestond vroeger ook een «tipsjaal» in zwarte zijde met zijden franje en gevoerd dat aan den hals met haak en oog sloot (XII)

6. *Kapmantel.*

Zoals elders in Vlaanderen, wordt hier ook de kapmantel gedragen. Een groote zwart laken omslagmantel gevoerd met een paars en geel schotsche geruite stof en van voren met gesp gesloten. De kap is zeer wijd, van zwarte zijde, in het midden gefronsd, met breed omgeslagen rand. (XIII).

7. *Haardracht en hoofdbedekking.*

Thans dragen de oude vrouwen het haar gladgestreken met scheiding in het midden en een knot achter op het hoofd. Vroeger

werd deze knot gevlochten en lag op zoo 'n manier op het achterhoofd dat de vlecht zichtbaar was boven het hoofd. (XIV)

In de week, bij haar werk draagt de vrouw een roode neusdoek. Deze is van rood katoen met witte of gele margrietten bedrukt. Hij wordt dubbel gevouwen, aan de hals gebonden en hangt van achter met een punt. Deze doek wordt nog zeer veel gedragen, zelfs door de jongeren, die de doek rond hun hoofd dragen en deze gebruiken om ofwel de «permanente» te behoeden tegen wind en stof, ofwel om de haren uit het gezicht te houden bij het landwerk.

's Zondags of wel bij het uitgaan zet de vrouw, en alleen nog de oude, haar «mouche» op. Het is een hoed van stroo, een soort kapot, zooals de grootjes ze nog dragen. De echte oude «mouche» had een rand van goud brokaat en een vogel. Dit is nu veel vermoderniseerd en stelt de oude Erpsche boerin zich tevreden met zoo 'n kapot zonder vogel, maar een lint en wat kralen, met 2 keelbandjes bevestigt ze de hoed op het hoofd.

Er bestaat ook een «saaie mouche» uit zwarte wol, in breistek gehaakt en versierd met zwarte wollen bolletjes in den nek en met lussen van cheviotwol boven oph et hoofd; 2 gehaakte bandjes worden onder de keel toegebonden. Enkele oude vrouwtjes bezitten nog een «mouche» waaraan de «cappelle» vast gehaakt is. Deze is een kleine peline. Maar het kleedingstuk is bijna nergens meer te vinden.

8. *Schoeisel en kousen.*

In Erpe draagt men meestal klompen, zoowel 's Zondags als in de week. Men noemt ze daar «klopperen» of «kloeten». Die van de vrouw zijn zwart met geometrische inkervingen. Soms draagt men 's Zondags ook schoenen.

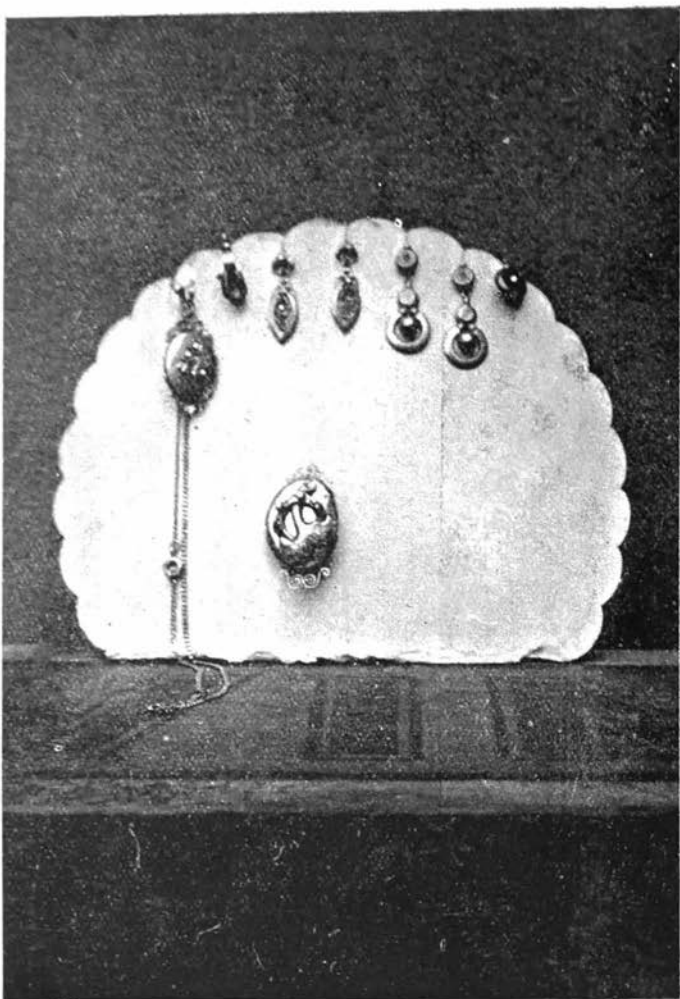
De kousen werden vroeger zelf gebreid : 2 r., 2 av. met naad in zwarte «saaie». Thans dragen de Erpsche vrouwen gewone maschiengebreyde zwarte kousen.

Hierbij moet ik nog iets melden in verband met handschoenen. Ze worden hier niet gedragen. Vroeger echter droeg de rijke vrouw te Erpe mitaines «filoselen» of in Nederl. Garen.

9. *Ondergoed.*

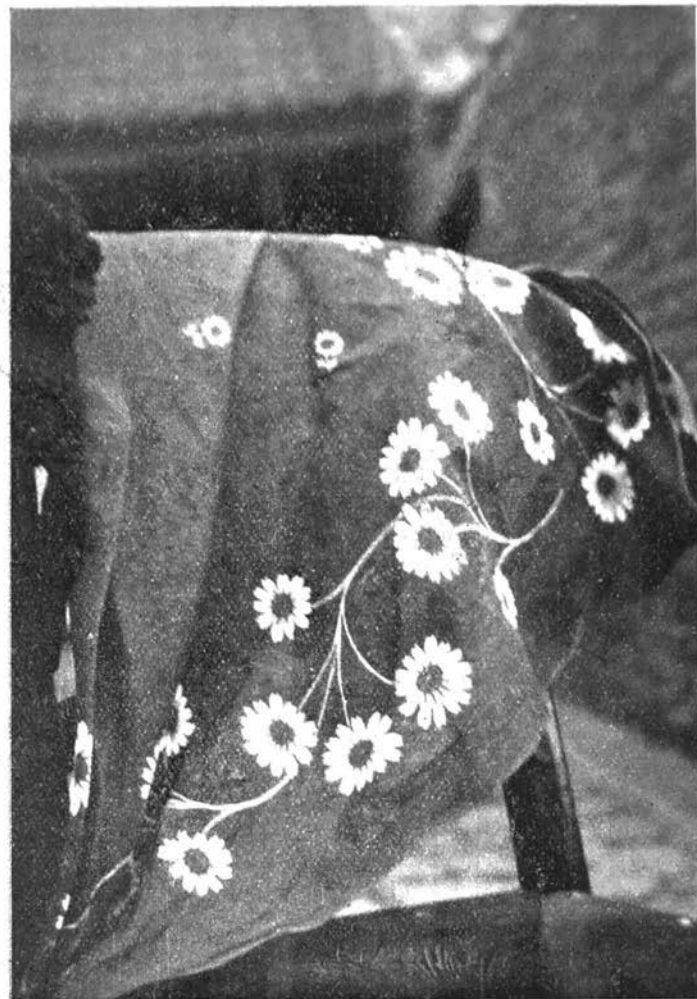
Het ouderwetsche ondergoed werd uit blauwe of roode «bô» (baai) geknipt. De vrouw droeg een hemd met mouwen uit zwaar «balenkatoen» of uit zelfgesponnen «lijnwaad».

Daarop werd het onderlijf aangetrokken, dat van voren toegeknoopt werd, met lange mouwen en waarin roode en witte «strip-

ERPE :

Gouden sieraden.

ERPE :

Roode neusdoek met witte bloemen.

a. — ERPE :
Vrouw in werkdracht.

b. — ERPE :
Vrouw in Zondagsche kleedij.

kes» gewezen waren. Het lijfje moest zeer spannend zijn en werd daarom met een band toegetrokken en met haak en oog aan de middel gesloten. Daarboven bond men nog een stuk of drie grijze of donkerblauwe rokken eveneens uit «bô» gesneden. De rijke boerin trok bij het uitgaan ook wel een witte onderrok aan.

De vrouw bergt de kleeven in een «kleerenkas». Vroeger bewaarde ze de «mouche» in eene papierenzak die aan de zoldering hing.

DE MANNENKLEEDIJ

Wat de mannenkleedij betreft, ze is veelal gelijkend op de traditioneele Vlaamsche boerendracht : een blauwe kiel, een zijden «klak» soms van klein formaat, ook wel eens met een groote ronde schijf. Maar deze klak heeft niet de vorm van een faas z. a. in de Kempen, het is een plat hoofddekseel, zooals nog enkele oude boeren ze nu dragen. Om de hals werd de roode, met witte of gele bloemen, neusdoek geknoopt. Aan de voeten dragen ze witte schippersklompen «blokkeren» en 's Zondags ook een soort sandaal die men te Erpe «slachen» noemt.

II. SELZATE.

In het N. van Oost-Vlaanderen, bij de Hollandsche grens gelegen, is Zelzate toch niet onder den invloed van Zeeland gekomen. De dracht was er veel meer Vlaamsch. Thans vindt men er geen overblijfsels meer van. Voor mijne opzoekingen ging ik naar het oude vrouwen gesticht, waar ik werd ingelicht door de oude «inwoonsters» en Moeder Overste stond mij toe op den zolder mijne verdere opzoekingen te doen. Daar vond ik meer dan stof en materiaal genoeg, en heb eenige uren zitten werken tusschen kisten vol goed.

DE KINDERDRACHT

De kinderen gingen vroeger als volgend gekleed, tenminste wat de meisjes betreft :

een «hemdeke»;

een rok;

geen broek;

een kleed uit een stuk;

een geruit groot voorschoot.

Rond 14 jaar werd de voorschoot kort zoo als dat van de vrouwen. Als ze naar de leering gingen droegen de meisjes reeds de kapmantel. Tusschen 16 en 18 jaar werd hij de gebruikelijke dracht der vrouwen.

DE VROUWENKLEEDING

De Zondagsche en daagsche kleedij is verschillend wat betreft de stoffen en de opschik. Zondag of bij feestelijkheden draagt de vrouw veel rijkere kleeren en uit zijde geknipt.

Ter deze gelegenheden werd een kleed uit een stuk gedragen van voren met knopen, een wijde crenolinerok met 3 hoepels, een tullen muts met bloemen, werd op het hoofd gezet, Om de hals werd de gouden ketting gehangen met kruis op de borst en de vrouw droeg een gouden trouwring.

Er was geen speciale rouwdracht, men gaf wel de voorkeur aan het zwart en droeg de kapmantel met kap over het hoofd gedurende den rouwtijd.

De stoffen die algemeen gebruikelijk waren, zijn laken, zijde, katoen, baai, fantasie stof met bloemen of bollen. De kleeding werd versierd met rijk kant, of met bloemen geborduurde tulle. Beide werden met de hand bewerkt, maar later door fabriekwerk vervangen. In plaats van borduurwerk op het kleed gebruikte men zeer rijke gallon en kralen motieven. De zwart gladde zijde strikken waren ook zeer geapprecieerd vooral ter garniering van muts en pelerine.

1. *De sieraden.*

De Selzaatsche vrouw droeg weinig goud : een zilveren, of soms een gouden gesp aan den kapmantel, gouden oorbellen, een paar ringen, een gouden ketting met kruis en enkele pendentifs. (I).

2. *De kraag.*

Nergens heb ik zoo 'n verscheidenheid van kragen aangetroffen als hier in Selzate, dit wat model en rijkheid betreft. De meeste zijn van zwarte zijde met veel kant, kralen, tulle, gallon bewerkt. Als model vindt men er de kleine kraag, de groote ronde of met puntje op den rug. Naast die zijden kragen, zijn er nog heele mooie van zwarte tulle met rijtjes kleine paréltjes gegarneerd. (II - III - IV - V).

3. *De Pélerine. (VI)*

Hier droeg men ook de kleine zwarte laken pelerine, van voren open, aan de hals met een hoogstaand kraagje, gesloten met haak en oog en versierd met 3 rijen stiksteken en opgenaaide strik aan hals. Het kleedingstuk is gevoerd met satijn.

4. *Het lijfje.*

Zoals ik hooger schreef, droegen de vrouwen geen kleed in een stuk in hun werk, maar wel het lijfje en de rok. Dit lijfje (VII) is zeer getailleerd met lange mouwen. Van voren met knopen gesloten. Het was dikwijls versierd met gallons of kant. Wat de stof betreft, men gebruikte zwart of bruin laken of zijde en ook wel fantaisie stof.

Men heeft ook kleeden met «elleboog mouwen», dat is te zeggen 3/4 mouwen tot aan den elleboog.

5. *De Rok.*

Naast de crenoline rokken, had men nog de groote, wijde rok, gerimpeld in de middel, met banden en een zak op zij. Hij was meestal uit zwart laken, opgeschikt met gallonwerk en bloemen.

6. *Het Voorschoot.*

Het voorschoot is kort en van blauw katoen.

's Zondags was het van fantaisiestof met bloemen of bollen.

7. *De doek.*

1.) «Sneutdoek» dtz zwarte cachemire doek, «gesteken» met rand van slingers blauwe en roode bloempjes, het middenveld ook met dergelijke bloemen bezaaid. Deze doek werd 50 jaar geleden gedragen. (VIII)

Het gelukte mij een stuk van zoo 'n doek te bemachtigen, die nog duidelijk het patroon weergeeft. Spijtig genoeg, de nonnen van het klooster gebruikten deze doek als stofvodde.

2) Naast deze oude doek, wordt nu nog de zwart, paars en witte geruite «sneutdoek» gedragen. Deze wordt dubbel gevrouwen met tip op den rug, van voren gekruist over elkaar, met kleine «spellen» zonder kop vastgespeld onder het schort (IX)

8. *Mantel.*

Vroeger werden soms korte manteltjes gedragen.

Rond 16 jaar kregen de meisjes hun kapmantel.

Deze was van zwart laken. Aan beide voorkanten en aan de binnenzijde is een breede rand effen gekleurde stof, veelal donkerrood, (Zie Erpe : de geruite rand). De kap is evenals te Erpe breed, gerimpeld in het midden, maar met een knoop als versiering. Een breede zijde rand dubbelgeslagen op de kap, is een uitlooper van de voering der kap. Vroeger werd de kap met breede rand geborduurd en afgewerkt met een tullen of kanten kraag en gesloten met zilveren of gouden gesp (XI - XII - XIII)

9. Hoed : «mitze».

1) De «mitze» opgemaakt op een stijven bol, is van zwarte tulle, onder de kin met zwarte linten gebonden, soms ook met tulpen banden. De hoed is verder opgemaakt met lint, kant en vooral vroeger met lichte bloemen of takjes met bloesems, knopjes en vruchten.

2) De «Rouwmitze», zelfde model, maar uit crèpe vervaardigd, zonder kant, de bloemen blijven bestaan, maar zijn van crèpe, als ook de binders, die ter dezer gelegenheid zeer breed zijn (XIV - XV).

3) «Sette Mitze» wollen muts, gebreid met nopjes van achteren, van voren hoog opgebreed met lussen. Om de gewenschte hoogte te krijgen wordt de mitze met watten opgemaakt. Van achteren wordt ze bevestigd op een ijzerdraadje en met 2 bandjes wordt de mitze aan het hoofd gesloten. Met 2 gebreide «binders» die van breed naar smal uitloopen, wordt de mitze onder de kin geknoopt.

4) Heel vroeger droeg men te Selzate ook de witte mutsjes met gepijpte rand van katoen of kant, onder de kin gebonden. 't Waren kleine kapjes, in den geest van de mutsjes die de oude vrouwtjes te Thielt bij Turnhout nog dragen.

10. De haardracht.

Zooals haast overal wordt het haar met scheiding in 't midden gekamd. Men legt de toet achter of boven op het hoofd.

11. Het schoeisel.

In de week droeg de Selzaatsche vrouw witte en 's Zondags zwarte «kloefen» of «kloppers» met inkervingen. (XVII)

12. Wat het «ondergoed» betreft, valt alleen te zeggen dat de vrouwen meerdere blauwe baaien onderrokken droegen.

Voor de MANNENKLEEDIJ kon ik alleen maar te weten komen, dat de man een zijden muts droeg, met nogal hoge losse zijden kop. (XVIII)

Daarbij zal hij ook wel de blauwe kiel en neusdoek gedragen hebben.

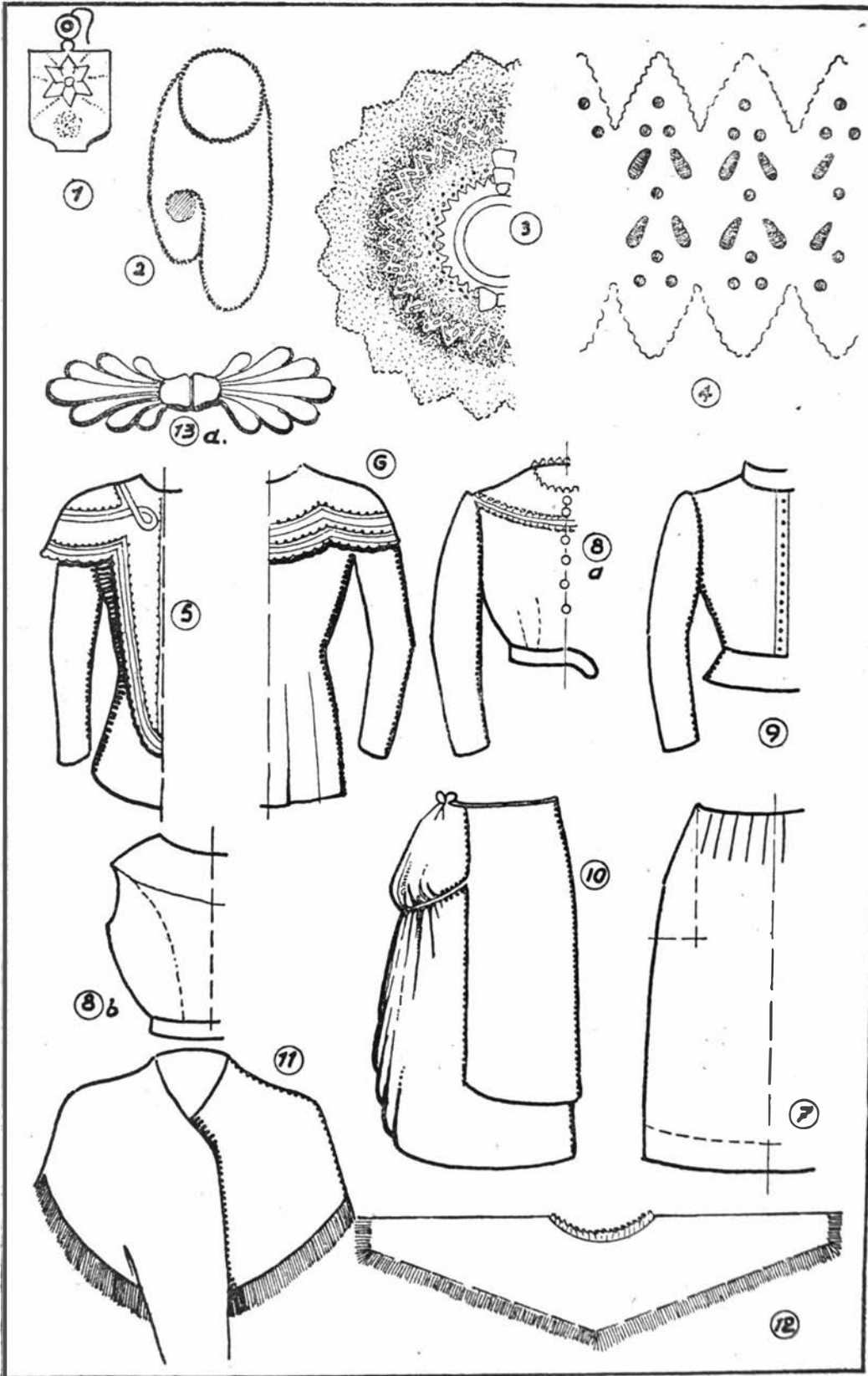
Dit artikel zal misschien minder typische of liever kunstwaardevolle voorwerpen voor den dag hebben gebracht in verband met mijn studie over onze Vlaamsche boerendracht. Echter, het is mij toch mogelijk geweest materiaal bij elkaar te zamelen, die erop wijzen, dat onze vroegere boerenstand toch ook een dracht had, die haar kenmerkte en haar onderscheiden van andere landen.

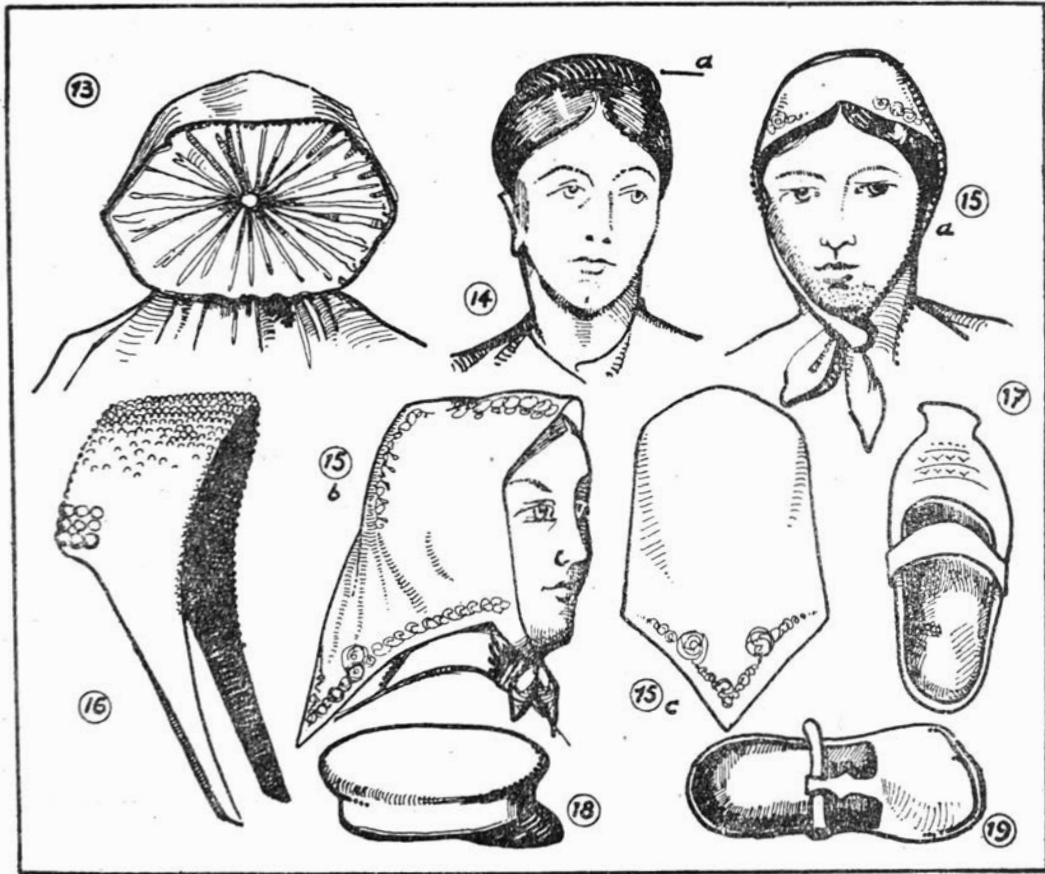
't Is mij zelfs reeds mogelijk om in ons eigen land verschillende drachten terug te vinden, en dit zou een bewijs zijn dat, zooals in andere landen, onze Vlaamsche drachten ook zich volgens de streek onderscheiden.

Hoe miniem het ook moge wezen, toch wil ik mijne lezers een voorbeeld geven dat misschien aan velen nog niet is opgevallen, nl. dat in de richting Brussel-Antwerpen, de vrouwen op het land een blauwe doek over het hoofd knopen, en dat de zelfde boerenstand in de richting, Brussel-Gent, altijd de roode doek dragen.

Op volgende onderzoekingstochten hoop ik even gelukkig te zijn en mijne lezers weer 't een en ander te kunnen mededeelen over onze vlaamsche boerendracht.

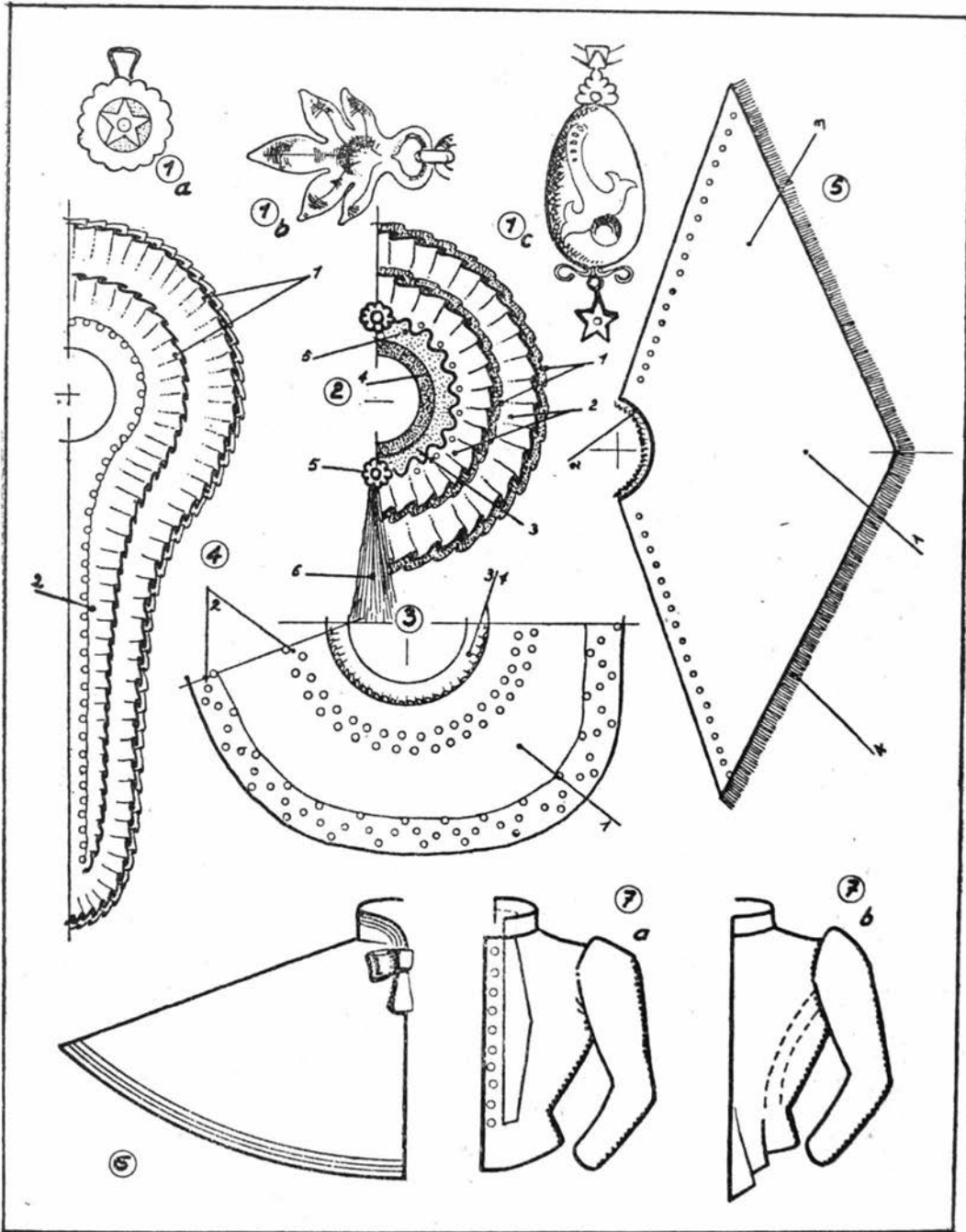

ERPE.

I. oorbel. II. ketting + horloge.
 III. kraag. IV. kralen motief op kant.
 V. - VI. manteltje + groote kraag. — VII. rok.
 VIII. oude Erpsch lijfje. — IX. thans gedragen lijfje.
 X. schort + a. poepesnoeren.
 XI. neusdoek. — XII. tipsjaal. — XIII. gesp van kapmantel.

XIII. kap van kapmantel + breede rand — gerimpelde kap.
 XIV. haardracht + zichtbare vlecht op achterhoofd.
 XV. a. b. c. dracht van ronden neusdoek.
 XVI. saai mouche.
 XVII. vrouwen kloef. — XIX. mannen slache.
 XVIII. Mannen klak.

SELZATE.

I. a. oorring, b. pendentif, c. mantelgesp.

II. kraag : 2 volants, 1. zijden lint, 3. gallon, 4. kant, 5. kanten bloemen, 6. gaas

III. kraag : 1. zwarte zijde, 2. kralen, 3. gefronste tulle.

IV. kraag met lange voorstukken : 1. volants van tulle, 2. rond gedraaid kant.

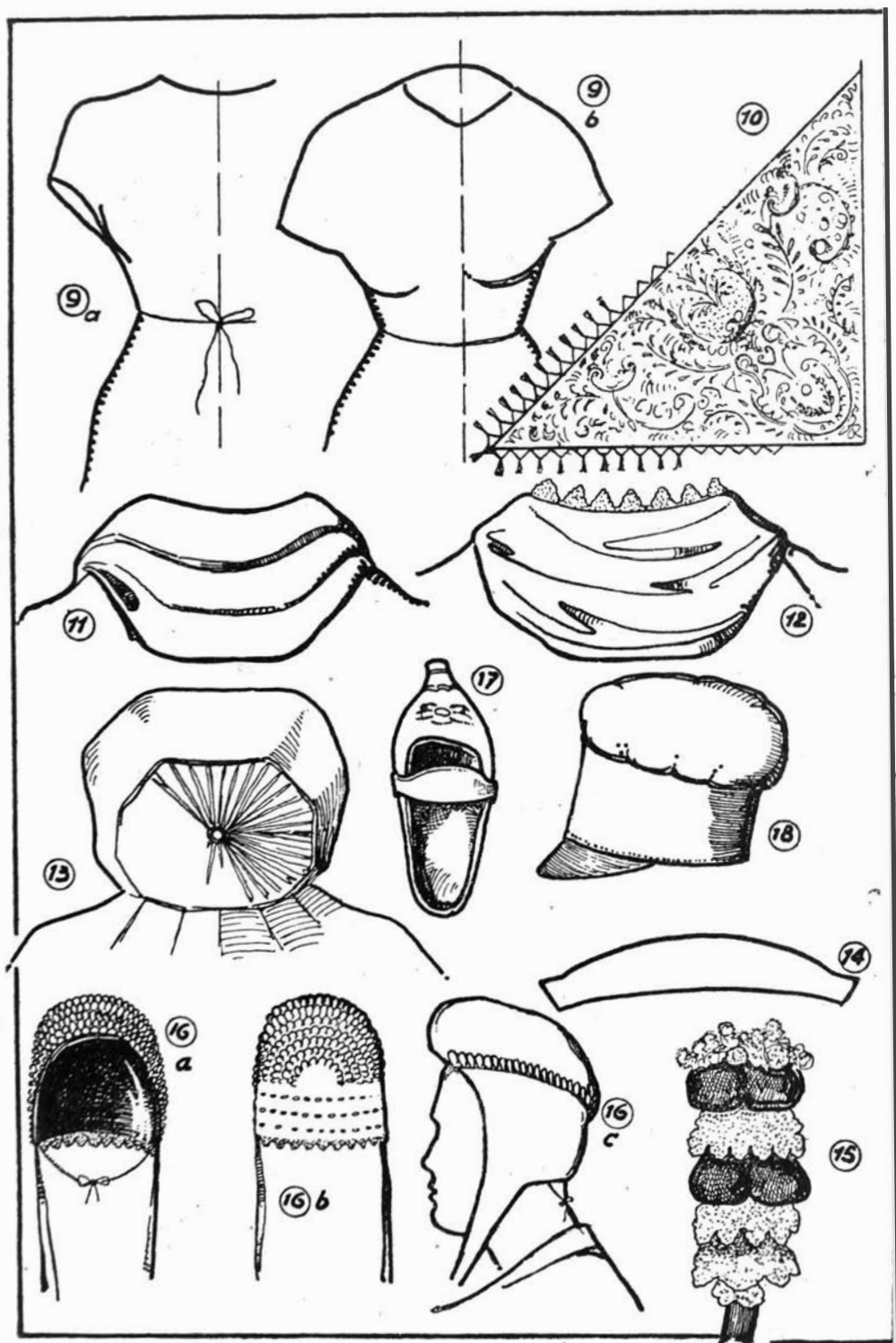
V. kraag met tip op rug : 1 naad, 2. gefronste tulle, 3. taffetaszijde, 4. zijden franje.

VI. pelerine. — VII. lijfje : a. voorkant, b. achterkant.

IX. doek : a. achterkant, 6. voorkant.

X. gesteken neusdoek : hoek.

Kapmantel : XI. kap met breede zijden band. XII. Kanten kraag. XIII. gepolisseerde kap.

SELZATE.

XIV - XV - XIV. fond van mitze —

XV. Mitze versiering.

XVI. Sette mitze : a. voorkant, b. achterkant, c. opzij.

XVII. kloef.

XVIII. Mannenmuts.

DE LAATSTE WETTEN VAN HET WENEMAERHOSPICIE TE GENT

Op het Veerleplein te Gent, een ijzeren hekpoort en in een nis daarboven een beeld van de H. Laurentius, dat een ouder vervangt, herinneren als enige overblijfselen aan het godshuis van Sint-Laurens, alias het Wenemaerhospicie, dat zich te dier plaatse verhief als een van de merkwaardigste vroegereeuwse gestichten van weldadigheid binnen de Schelde-en-Leiestede.

Merkwaardig was het om zijn lang bestaan. Het dagtekende uit het jaar 1323 en, de tijd en wederwaardigheden allerhande trotserend, ging het eerst in 1866 zijn ondergang tegemoet.

Merkwaardig was het om zijn stichters, het echtpaar Willem Wenemaer-Margareta sBrunen. Hem kennen we als een afstameling uit een geslacht van Gent, dat daar tot het huis van de graaf van Vlaanderen moet hebben behoord. Hij treedt naar voren als schepen van de Keure en van ghedeele, als halheer — dus als rechter in de Lakenhalle, — als afgevaardigde van de stad bij de graaf, als haar vertegenwoordiger in andere wichtige aangelegenheden, als hoofdman van zijn wijk, als een van de ontvangers van zoengeld en issuën. Lodewijk van Crécy prees hem als zijn vriend en als wijze man. Doch tevens wist Wenemaer de gemeente te dienen met rijpe raad en kloeke daad; hij streed manmoedig tegen Robrecht van Kassel, die de Bruggelingen en andere opstandelingen aanvoerde tegen de graaf Lodewijk van Nevers, en sneuvelde in de slag bij de brug van Rekeling, in de buurt van Deinze, ten jare 1325, de 5 Juli. Enkele jaren later trok zijn weduwe zich uit de wereld terug in de afzondering van het door hen beiden gestichte hospicie; ze nam er de leiding van waar, aanvaardde er zelfs kloosterlijk gewaad en overleed er de 7e September 1354. In de kapel van 't godshuis ter Veerleplaats werd ze toen naast haar echtgenoot ter ruste gevlijd.

Merkwaardig was het nog om zijn wijze van oprichting. Zij vond plaats op de 26 Juli 1323 in het vrij belangrijk gebouw, «Het Paradijs» geheten, opgetrokken voor de gentse geestelijke Fulco Masch, naderhand kanunnik van Doornik, op een grond, die hij zich had aangeschaft van gravin Margareta en haar zoon Gwijde, mits de som van 100 vlaamse ponden en een jaarlijkse rente ten bedrage van 20 sol., aan hen en nadien aan hun erfgenamen af te dragen. Nog gedurende zijn leven schonk Fulco Masch, om een thans niet nader meer te bepalen reden, het huis en de grond in volle eigendom aan het stedelijk magistraat. Doch

na zijn dood bestreden zijn erfgenamen de rechtsgeldigheid dier gift en wonnen hun geding tegen de gezagdragers van Gent. Weer in 't bezit gesteld van het erf, verkochten zij het aan de echtgenoten Wenemaer, vermoedelijk ten jare 1318.

Op de Dinsdag na Sinte-Magdelenadag 1323, vóór de schepenen van de Keure en van ghedeele, droegen Wenemaer en zijn gade, wier echt kinderloos was gebleven, 't gebouw en de grond op in puurder aalmoes en tot behoef van den arme, aan vier van hun verwanten : aan de twee broeders, Jacob en Boudewijn, van heer Willem en aan de ouders van Margareta, heer Jan sBrunen en vrouwe Lysbette, alias Ysabel. Met dien verstande evenwel dat deze vier nieuwe eigenaars het erf onmiddellijk in leen opnieuw toekenden aan de schenkers, voor zo lang Willem en Margareta zouden leven en daarna tot aan de dood van de langstlevende van hen beide. Deze schikking, die alleszins eer ingewikkeld voorkomt, moet er op berekend zijn geweest om van stonde aan het volledig akkoord van de erfgenamen bij de door de Wenemaers bedachte regeling onbewimpeld te betrekken en moeilijkheden, gelijk de erfgenamen van Fulco Masch eertijds hadden veroorzaakt, bij voorbaat onmogelijk te maken; aan de andere kant om het hospicie voor altijd en steeds onverminderd in het bezit te laten van de verwanten van de Wenemaers en hun afstammelingen en het te waarborgen tegen eventuele aanspraken van wege de stedelijke overheid. Blijkbaar stelden ze van bij de oprichting alles in het werk ten einde hun stichting in stand te zien houden tot op het einde der dagen als een hospitaal van ongekreukte familiale aard. Het echtpaar zelf onderschreef de verplichting, het weer in leen ontvangen «Paradijs» nimmer nog te verkopen, te belenen of te bezwaren hoe ook; wat ze zouden ondernemen, moest dienen om het slechts te verbeteren; zij zouden het onderhouden op hun kosten en alleen nog maatregelen treffen tot nut en voordeel van het huis, «ter aermen behouf».

Dit inzicht bleef heer Willem nog twee jaren trouw gestand en vrouwe Margareta nog haast twintig jaar na hem. Zij schonken gelden en goederen aan het Sint-Laurens hospicie. Naast hen valt graaf Lodewijk van Nevers als zijn oudste begunstiger te vernoemen. Reeds de 5e Oogst 1323 deed hij — mede uit naam van zijn opvolgers — kond dat hij de oude hypotheek van 20 sol., waarmee «Het Paradijs» was belast gebleven, ten eeuwigen dage kwijtschold. Tot dit mild gebaar had heer Willem hem weten te bewegen.

In zijn kennisgeving kreeg de graaf gelegenheid om het doel

der stichters te omschrijven, wier streven er op uitging «pour Dieu et aumosne et pour le salut de son asme et des autres asmes de tous ses bienfaiteurs, faire et estorer un hopital, pour recevoir et heberger pouvres gens». Een akte van 1328 herhaalt in 't Vlaams : «omme daer inne t'ontfaene ende te sustinerene aerme ende crancken».

Naar het toenmalig gebruik richtte men het hospicie in als een complex van weinig ruime, weinig weelderige huisjes, met afzonderlijke woongelegenheden, rondom een kapel met kerkhof. Omstreeks 1550 heeft men er enkele woningen bijgebouwd, zodat men er ten slotte over achttien cellen beschikte. Daarbuiten hadden de verpleegsters er hun eigen verblijfplaats, met dormter en refter. In de ruime zaal op 't gelijkvloers bevond zich een infirmerie voor de zieken.

Aanvankelijk bepaalde men het aantal van de op te nemen kostgangers op ten hoogste twintig. Enige jaren verder steeg het nochtans tot dertig. Gaandeweg verminderde het weer tot zestien, dan groeide het nogmaals tot dertig aan. Deze wijzigingen hielden vanzelfsprekend verband met de rijkere of geringere middelen, waarover het gesticht bij tijden beschikte.

In den beginne heeft men er stellig onderkomen verschaft zowel aan mannelijke als aan vrouwelijke hulpbehoevenden en waarschijnlijk hebben er wel een paar eeuwen lang provengiers naast provengiersters gehuisd. Sinds wanneer men er dan nog uitsluitend vrouwelijke kostgangsters heeft binnengelaten, bleef onbekend.

Op gelijke wijze werden er in de aanvang verplegers van beider kunne voor de verzorging van de zieken en armen aangesteld. Ze waren eerst met hun drieën, één broeder en twee zusters. Kort nadien echter kwam er reeds één zuster bij. Ten jare 1345 maakte men nog gewag van de broeder, doch van in 1350 lijkt hij voor goed uitgeschakeld. Sindsdien en voor altijd dienen er dan zusters ten getale van vier, die in latere tijd de regel van de H. Augustinus aannamen. Zij moesten volgens de oorspronkelijke statuten zorg dragen voor uitgaven en inkomsten, doch naderhand werd hiervoor beroep gedaan op een ontvanger. Voor 't zware werk in huis huurden ze twee domesticquen, ofte meiden.

Onder hen kozen ze een overste, de «meesterigghe», belast met de dagelijkse leiding van het huis en zijn bewoners, waaraan allen gehoorzaamheid en onderdanigheid verschuldigd waren. Ter zij stonden haar twee voogden, ook goeverneurs en proviserers genoemd.

In deze hoedanigheid fungeerden telkens de oudste en tegelijk naaste mannelijke bloedverwante langs de kant van de Wene-maers en langs de kant van de sBrunens. Niet gering was de draagkracht van hun bestuur, waarvan men verhoopde dat ze het onafgebroken onderling akkoord gaande zouden uitoefenen. Buiten hen om konden de religieuzen geen beslissingen treffen; zij aanvaardden, samen met de overste, de zusters in het hospicie; zij verkregen stemrecht bij de aanduiding van de meesteres; hun lei men de rekeningen van het huis over; samen met de verpleegsters zochten ze de nieuwe voogd uit, wanneer er een was overleden of zijn ontslag had ingediend, wat ook eens een enkele keer gebeurde; hun vertrouwde de meesteres een van de sleutels toe tot de koffer, waarin de archivalia van het gesticht bewaard lagen; ieder van hen beschikte om de beurt over één op drie proven voor kostgangers, de derde kwam toe aan de overste.

Toch geschiedde de toekenning van de hulpgelden, kost en in-woon in het godshuis onder kontrol van de schepenen van de Keure en van ghedele, die als oppervoogden over de stichting waakten.

Haar geestelijke leiding lag in de handen van de bisschop van Doornik, die van in 1330 de levenswijze van de verplegers regelde en een biechtvader daar aanstelde.

Zowel de schepenen als de bisschop behielden zich het recht voor wetten over het huis uit te varadigen en herhaaldelijk hebben de enen en de andere van dat recht ter dege gebruik gemaakt.

Zelfs bemoeide zich de graaf in éne aangelegenheid rechtstreeks met de handel en wandel van het gesticht; hem kwam toe bij zijn troonsbeklimming op eigen hand een provengierster te benoemen.

Van de kostgangsters werd meermaals beweerd dat ze in enige graad verwantschap dienden te wezen met de stichters Wene-maer of Brunen, althans onrechtstreeks daar ze familie moesten zijn met een van de dienende zusters, die zelven tot het geslacht van heer Willem of zijn vrouw moesten behoren. In de 16e eeuw vernemen we nog ten minste, dat voor het verwerven van een prove de kandidate de voorkeur kreeg die verwant was met de oprichters van het gesticht.

Alles wijst er dus op dat men er scherp op stond het hospicie in werking en leiding als het monopolium van de families Wene-maer en sBrunen te ontwikkelen. Vooral met het oog op het voogdijschap over het huis hebben zij hun rechten hardnekkig doen gelden tot aan de Franse overheersing hier te lande en onmiddellijk weer daarna; denklijk deden zij het grotelijks om de

eer, wellicht een beetje ook om het profijt, daar mettertijd de heren goeverneurs zich een jaarwedde wisten te doen uitkeren voor hun moeite en lasten, alsmede een vergoeding hunner reiskosten, wanneer ze gedwongen waren voor de zaken van het hospicie zich naar buiten Gent te begeven.

Ook na de helft van de 19e eeuw brachten — vermeende of feitelijke — rechthebbenden op deze functie hun eisen daaromtrent tegen het bestuur van de Burgerlijke Godshuizen der stad vóór het gerecht en andere organismen. De Commissie der Hospiciën besloot derhalve tot grondslag van haar verweer een lange reeks van dokumenten over de oorsprong en de groei van het Wenemaershuis te bundelen. Hieraan danken wij de zeer leerrijke verzameling «Documents relatifs à l'hospice St. Laurent à Gand... 1323-1867» (Gent, 1867), die ons een schat van bijzonderheden aan de hand doet.

Het hospicie heeft trouwens herhaaldelijk veler belangstelling gaande gemaakt. Van geschiedkundige bijdragen, die er aan zijn gewijd, vermelden wij nog : Jules de Saint-Genois : «Cuivres ciselés du tombeau de Guillaume Wenemaer et de sa femme à Gand» (in *Messenger des sciences historiques*, jg. 1853, blz. 64-89) en «Hospice de Wenemaer, dit de St Laurent» (in *Messenger des sciences historiques*, jg. 1854, blz. 169-189) ; Ad(olphe) D(ubois) : «Hospice Wenemaer; Documents inédits» (in *Messenger des sciences historiques*, jg. 1870, blz. 508-510) ; A(uguste) V(an) L(okeren) : «Souvenirs archéologiques de la ville de Gand. — II. — Hospice Wenemaer» (in *Messenger des sciences historiques*, jg. 1871, blz. 474-477) ; K(ervyn) de V(olkaersbeke) : «Encore un document inédit concernant l'hospice de Wenemaer à Gand» (in *Messenger des sciences historiques*, jg. 1872, blz. 118-121) ; Robert Schoorman : «Anciennes tombes et épitaphes de l'hospice de Wenemaer à Gand» (in *Messenger des sciences historiques*, jg. 1890, blz. 65-72). Daarbij hoeven wij er wel nauwelijks aan te herinneren dat reeds het bekende werk van Ch.-L. Diericx, «Mémoires sur la ville de Gand» (Gent, 1815) omstandig handelt (in Deel II, blz. 538-544) over deze stichting.

Wij zelf leggen de laatste hand aan een uitvoerige geschiedenis van het Sint-Laurentiushospice, waarvoor wij ons uit de hierboven aangestipte studiën een aantal gegevens konden ten nutte maken. Anderzijds mochten wij ons daarbij behelpen met bescheiden voornamelijk uit de 18e eeuw, die thans bewaard liggen te Brussel op de afdeling der Manuscripten ter Koninklijke Bi-

bibliotheek en waarschijnlijk diensvolgens de aandacht der vroegere gentse geschiedschrijvers niet hebben gevonden.

Daaronder lijkt ons van uitzonderlijk belang voor de laatste bestaansjaren van het hospicie een lijvige in-foliobundel, getiteld «Resolutie Boeck van de Fundatien van M'her willem wenemaers ende vrouw Margareta S'Bruijne Hospitael (gheseijt het Paradijs) binnen Ghendt, Midtsgaders het Aenveirden van de Religieusen... den 6n Junij 1734» (1).

Hij behelst mededelingen, verslagen en afschriften van oorkonden van dit jaar 1734 af tot en met 1797 en daaronder een reglement in twintig punten voor de oversten, de verpleegsters en verpleegden van 't hospicie, dat wij hiernavolgend afdrukken. Want het is stellig de laatste wet die tot vastlegging van het doen en laten in het huis is uitgevaardigd geworden en ze verdient de aandacht daarom; en tevens omdat ze de vergelijking mogelijk maakt met de eerste en oudere statuten, welke men eenmaal daar had in 't oog te houden. Hoe de stichting groeide en zich onderdoor heeft gewijzigd, hoe de levenshouding van haar leiders en haar plegelingen zich gaandeweg aanpaste bij de tijd, zal uit haar voorschriften merkbaar worden.

HIERNAER VOLGHT DE ADMISSIE VAN DE provengieringhen, de welcke bij toure Bij Jôffw Meesterighe ende de Heeren Vooghdn gepresenteert worden, ende daernaer bij pluraliteit van voijsen Aenveirdt, op de Naervolghende Statuten, —

STATUTEN EN ORDONNANTIEN te onderhouden Bij de provengieringhen, de welcke ghelesen sullen worden voor elcke provengiersterighe als men haer de provende gheeft, ende moeten beloven te onderhouden.

1°

In den eersten soo behoort de provengierighe (die men ontfanghen sal) te sijne Aerme lieden, aen de welcke men sal moghen doen de wercken van ontfermhertigheijt, ende sonder bandt van

(1) Handschrift II. 3767. — Cf. Kataloog IX, blz. 193.

Regel 22 : bij toure = bij beurten, elk op zijn beurt; — 23 : gepresenteert = voorgedragen, voorgesteld; — 24 : pluraliteit van voijsen = meerderheid der stemmen; — 34 : ontfermhertigheijt = barmhartigheijt; — sonder bandt van houwelijcke = niet door het huwelijk gebonden, onge-trouwd of weduwe.

houwelijk, ende sal moeten blijven wonen binnen den hospitaale, naer het uijtwijzen van de Letteren van fondatie.

2º

Item soo wat provengierighe die de provende van desen hospitaale behoorlijk sal worden ghegeven, en het soo ghebeurde, dat dien persoone die de provende ghegheven waere, worde bevonden van eenighe ghebreken te hebben van uijtnemende sieckte, last van kinderen, ofte van schulden, beroerlijk wesende, ofte oneersaem draghende in Conversatie, van Manieren oft diergelijcke, waarbij de sulcke soude Inhabel ende onbequaem sijn om de provende te ghebruijcken, dat de vooghden sulcken persoone sullen soo vrijlijck de selve provende moghen nemen, als sij die ghegeven hebben, en vijt den Hospitaale doen, sonder eenighe vrijheijt ofte recht daeraen te hebben in eenigher manieren.

3º

Item de provengierighen sullen simpelijck ende taemelijck hunlieden draeghen in alle haerlieden habituatien ende kleedinghen, op de maniere ghelijck sij van alle oude tijden ghegaen ende nogh teghenwoordigh sijn gaende, ende geene nieuwe manieren van kleedinghen moghen Draeghen noghte inbrenghen, ende is 't bij aldien, Dat sij haer andersints droeghe dan voorseijt is, en (haer dat verboden sijnde van loffw. Meesterighe ende vooghden) niet en Liete, sullen daerover onderstaen sulcken Correctie, als loffw. Meesterighe ende Vooghden sullen stellen.

4º

Item dat sij sullen haerlieden bereedt maecken Sevenmael t'laers om te bieghte te gaen, ende ontfanghen het H. Sacrament des autaers te Paesschen In haerlieder parochiekercke, ende voorts pinxter, onse Lieve Vrouw Hemelvaert, ende haere geboorte, alle Hen Dag, Kerstdagh, Lightmissedagh alhier in t'hospitaal.

Regel 2 : het uijtwijzen = de kennisgeving, de verklaring; — Letteren van fondatie = oorkonde der stichting; — 7 : uijtnemende = buitengewone; — 8 : beroerlijk = onrustig, oproerig; — 9 : oneersaem draghende = zich indeftig gedragende; — Conversatie = gesprekken; — 10 : Inhabel = ongeschikt; — 13 : vrijheijt = voorrecht; — 16 : simpelijck = eenvoudig; — taemelijck = betamelijck, deftig; — 17 : habituatien = gewoonten; — 20 : inbrengen = invoeren; — In het handschrift staat : 't'; — 23 : onderstaen = ondergaan, lijden; — 24 : stellen = bepalen; — 26 : bereedt = gereed, bereid; — 28 : In het handschrift staat : H.H.; — «des autaers» is boven de regel bijgevoegd; — 29 : pinxter = Pinksteren, Sinksen; — haere geboorte = O.L.V. geboortedag; — In het handschrift staat «alle H.H^{en}».

5°

Item soo sal de provengiere niet moghen vijt den Hospitaale aghter straete gaen, dan daer sij te doen hebben; principelijck t's'avonts naer de Bedinghe soo en salder niemant van hunlieden wtgaen, ten waere het noodsaeckte en dat bij Consente van de Meesterighe; soo wie van dese ter contrarie is doende, die verbeure de provende van eender weke gheldt ende Broodt.

6°

Item opdat Imandt van de provengierighen soude ontboden worden tot eenighe van haere vrienden om hunlieden in eenighe saecken bij te staen, dat en moghen sij niet doen sonder Consente van der Meesterighe, ende dat voor een Luttel tijds gheduerende, maer soude den tijt van vijt te blijven wat langer Dueren, dat soude moeten wesen bij consente van der Voghden; die daer contrarie aen doet, staet ter correctie van der Meesterighe ende Vooghden.

7°

Item soo en sal te gheenen tijde eenighe provengierighe sitten voor de poorte van desen Hospitaale op straete; soo menighe Reijse als dit ghebeurt, sal verbeuren de provende van eene weke.

8°

Item soo wat provengierighe eenen nacht vijtbleeve sonder oorlof, oock op de verbeurte van de provende van eender weke, — ofte andere correctie bij loffw. meesterighe ende vooghden te ordonneeren,

9°

ende soo wat provengierighe van Imandt (t'sij van binnen huijse ofte daerbuijten) quaet ofte aghterclap waere sprekende ofte buijten huijse waere segghende Dat In dit hospitaal ghebeurt, sal oock verbeuren de provende van eene weke, ofte andere correctie bij loffw. Meesterighe ende vooghden te stellen ende te ordonneeren.

Regel 3 : aghter straete = op straat; — daer = waar; — 4 : naer = na; — Bedinghe = gezamenlijke bidoefening; — 5 : noodsaeckte = noodzakelijk was; — bij Consente = met toestemming; — 9 : opdat = voor 't geval dat; — 10 : vrienden = verwanten; — 15 : ter correctie staen = gestraft worden; — 19 : menighe Reijse = menigwerf, menigmaal; — 23 : oorlof = toelating; — 29 : Dat = wat.

10°

Item soo wie D'een Den Anderen vloect oft scheldt, ofte Leughenen stroijt, op de verbeurte van half de weke provende.

11°

Item soo wie van de provengierighen vijt der bedinghe blijft sonder consent ofte het dede noodt, t'welcke als het gebeurt, sal vervallen in de verbeurte van drij brooden, — Insgelijcx wanneer sij quaeme te blijven vijt de Misse.

12°

Soo wie In de bedinghe ofte misse clapt oft onghemaniert is, sal verbeuren twee brooden provende.

13°

Item om dieswille dat de provenden van desen hospitale anders niet en sijn Dan gherechte Aelmoessen, bij Dien en sullen de provengierighen noghte bruijloft, noghte kinderbedden, ofte andere diergheelijcke saecken volghen t'haeren coste, ten waere broeder ofte susters, ende dat bij consente van de Meesterighe. soo wie ter contrarie dede, den selven sal men onthouden van ghelde van sijnder provende soo veele als t' de Meesterighe ende den vooghden goetduncken sal, ende het vijtdeelen den aermen.

14°

Item als eenighe provengierighe bij versterfte eenigh goet toecommende is, t'sij erfve, catheijle, oft Diergelijcks, dat sullen sij de Meesterighe ende den Vooghden te kennen gheven, om daerin te beth besorght te sijn; ende en sullen sulcke provengierighen t'selve verstorven goet niet vercoopen, noghte oock bij ghedeele ofte manghelinghe aen andere persoonen overlaeten, noghte eenighsints veranderen, ten sij als vooren bij weete van der Meesterighe ende Voghden; soo wie ter contrarie is doende, Die sal staen ter Correctie van der Meesterighe ende Den vooghden, naer hun goetduncken,

Regel 2 : vloect = verwenst; — 3 : stroijt = uitstrooit, rondstrooit; — 6 : ofte = ten zij; — 10 : clapt = spreekt, babbelt; — 14 : gherechte = juiste, echte; — bij Dien = daarom, diensvolgens; — 16 : volghen = bezoeken, bijwonen; — t'haeren coste = op hun kosten, zodat ze tot uitgaven worden verplicht; — 18 : onthouden = afhouden; — 22 : bij versterfte = door erfenis, bij nalatenschap; — 23 : erfve = huis, grond, goed; — catheijle = huisraad; — 25 : te beth = des te beter; — 26 : verstorven = geërfd, door erfenis verworven; — 27 : ghedeele = verdeling; — manghelinghe = verwisseling.

15°

Item soo wat provengierighe vijt haerselven de provende is verlaetende, ende vijt desen huijse ende hospitaale is treckende, vijt eenigher saecke haer daertoe moveerende, t'zij bij geval van houwelijcke, ofte andersints, die moet al t'goedt Dat hij in t'Godshuijs broghte ofte vergadert heeft tot den daghe van haar verrecken, t'Zij catheijlen oft andersints, Den Godtshuijse Laeten, naer D'oude costuijme voortijts ghebeurt, en alsoo onderhouden,

16°

Item soo is elcke provengierighe ghehouden t'haeren incommen met haer te brenghen al haer goedt ende Daer te Laeten, sonder dat in eenigher manieren, t'waere bij ghifte, bij forme van testamente ofte andersints, wegh te gheven en bij Dien in sulcker wijs Den Hospitaale te ontvremden,

17°

Item, ende waert saecke dat in dese voorzeijde ordonnantie, costuijme ende usagie van der voorseijden Huijse lets waere af te doen, ofte toe te doen, ofte te veranderen in eenigher manieren, om meerdere baete ende proffijte van den voorseijden hospitaale, Dat magh doen de Meesterigge met de vooghden ende eenighe vrienden ofte Maghen van den Hospitaale;

18°

Met expresse conditien, dat niemant van de provengierighen haer en vervoordere eenighe schulden te maecken, op hope van den hospitaale weghe betaelt te worden; want t'hospitaal geen last hebben en wilt noghte noijt ghehadt en heeft van eenighe schulden te betaelen,

19°

Item wordt elcke provengierighe ghehouden t'haeren wilcomme te betaelen ende te Deelen in t'hospitaal daer t'behoort, naer costuijme Aght schellighen grooten Vlaems, ende aen de Capelle van desen hospitaale twee schellighen grooten Vlaems.

Regel 2 : is verlaetende = afziet van; — 3 : vijt = ingevolge; — 4 : miveerende = aanzetten; — 5 : lees *aij*; — 8 : costuijme = gebruiken, gewoonte, reglement; — 10 : incommen = intrede in het godshuis; — 17 : usagie = gebruik; — 18 : toe te doen = toe te voegen; — 21 : Maghen = bloedverwanten; — 23 : expresse : uitdrukkelijke; — 24 : haer vervoordere = wage; — 29 : ghehouden = gedwongen, verplicht; — 29 : wilcomme = welkom, intrede.

Item wordt elcke provendirighe met het teekenen van hunne admissie gheobligeert te revocēeren sulckdanighe testamenten ofte dispositien testamētaire als sijlieden voor haar Incommen soudē moghen hebben gemaect, soo ter Causen van hunne begraevinghe, als andersints, ende Bij dien dat sij de selve met het onderteekenen van hunne admissie Annuleeren, erroepen ende te niet doen.

Bovenstaande tekst neemt in de vermelde handschriftlijke bundel te Brussel fol. 129 r° tot en met fol. 130 v° in. Met het vierde punt begint fol. 129 v°, met het elfde fol. 130 r°, met het zestienste fol. 130 v°.

Hij is met een zeer leesbare hand geschreven. Naar ouder gewoonte werd er voor gezorgd elke regel vol te maken met een kort of langer streepje naast het laatste woord.

Wij hebben hem hier weergegeven zonder andere wijzigingen dan het aanpassen der zintekens aan het huidig gebruik en het scheiden van aaneengeschreven woorden. Ook hebben wij de letter **u** gewoonweg laten afdrukken, terwijl het manuscript daarvoor doorlopend **ù** bezigt. De hoofdletters hebben wij daarentegen steeds gelaten waar we er aantreffen, hoe willekeurig de kopist(e) er mag mee zijn omgesprongen.

Tot weinige opmerkingen geeft de spelling verder aanleiding.

Alleen zal ongetwijfeld opvallen dat in den beginne het woord «hospitaal» regelmatig met **ae** is geschreven, om nadien overal met **aa** te verschijnen. Eveneens de benamingen «provengierster, meesteres, voorgd» komen in afwisselende vorm voor.

De taal dezer statuten biedt op haar beurt slechts geringe moeilijkheden, ofschoon wij meenden goed te doen in voetnota enkele woorden en uitdrukkingen te verklaren, die waarschijnlijk niet voor iedereen op 't eerste gezicht verstaanbaar luiden. Hier en daar lijkt het wel of de schrijver last heeft gehad met de duidelijke, logische zinsbouw. Niet ongaarne, naar de mode van de 18e eeuw, werd beroep gedaan op leenwoorden uit het Frans; deze slechte gewoonte kennen wij trouwens meer dan genoeg uit onze vlaamse officiële oorkonden van vele eeuwen vroeger al.

Regel 2 : teekenen = onderteekenen; — 3 : revocēeren = herroep^en, in-trekken; — 5 : ter Causen = ter wille, ten opzichte van; — 7 : Annuleeren = vernietigen, te niet doen; — erroepen = herroepen.

Meer dan ene verrassende vermelding behelzen deze wetten over het Wenemaerhospicie. Voor de belangwekkendste houden wij alleszins die voorschriften, die met nadruk verwijzen naar gebruiken en regels, die reeds honderden jaren te voren aldaar dienden in acht genomen. Zij leren ons immer dat te gener tijde in dit gesticht van weldadigheid een volledige breuk met het verleden werd doorgevoerd, wel integendeel !

Ten slotte kan men nagaan hoe angstvallig de leiders van het huis stonden tegenover de mogelijkheid dat een echo naar buiten drong of werd gedragen van wat zich binnen de muren afspeelde en hoe scherp ze pogingen in die zin voor uit de boze verklaarden! Hun houding herinnert er ons aan dat reeds in 1565 de voogden en de meesteres en de religieuzen met de meeste aandrang van de schepenen der stad verzochten te beletten, dat «d'affaires» van 't hospitaal zouden «worden gereveleert en in 't openbaer gebracht» (1). Die bede werd evenmin als het voorschrift in onze ordonnancie ingegeven door enige vrees dat men onregelmatigheden in het bestuur van de stichting had kunnen vaststellen, wel door het steeds levendig gebleven verlangen van de nakomelingen der Wenemaers en sBrunens om de zaken van het hospicie uitsluitend onder zich te houden. Nog eens komt daardoor uit hun hardnekkig streven om van de inrichting op de Veerleplaats een zorgvuldig ommuurd familiaal midden te maken, een door geen inmening van buiten aangetast wereldje op zichzelf, afgezonderd en zuiver Wenemaers, in de grotere wereld van de Schelde-en-Leiestede.

ELZA FONCKE.

(1) Documents relatifs à l'hospice St Laurent, blz. 52 vlgg.

GENTSCHE TYPEN

door **Em. Andelhof**

DE BURGEMEESTER VAN 'T ZIEKLIEN.

Zijn naam was Jules Seys en zijn ambacht behanger.

Zijn kleine oogskes getuigden van zekere sluwheid : hij was zeer behendig.

Hij was niet geheel lichamelijk normaal gebouwd : zijne beenen schenen wat te lang in verhouding van de romp en het een been iet korter dan het ander, zoodat, niet alleen zijn «hooge schouder» hem kenmerkte, maar zijn geheel uiterlijke hem den onverdienden bijnaam gaf van «krommen Seys».

Hij was een Gentenaar uit een stuk, van 't zuiverste bloed, een geboren «lollekensheere» die het hart op de goede plaats had en aan wien den handel en wandel der bijzonderste gekende drankhuizen niet ontsnapte.

In het Koffiehuis «Het Vosken» 8, Nederkouter, stichtte hij in 1867, de Rarekiek Co, maatschappij voor Vriendschap en Leute waarvan de leus was «lachen en laten babbelen». Al de leden ervan waren liefhebbers van de gezonde klucht, de beste middel tegen de neurasthenie. Onder zijn voorzitterschap richtten de Rarekiek Co de koddigste feesten in die men maar uitdenken kan : komiekszang- en tooneelavonden, tentoonstellingen van rariteiten en van karikaturen, karnavalstoeten, enz.

Zekeren dag, ter gelegenheid van zijn aanstelling als Voorzitter, werd hem eene *sérénade* gegeven en — het kon niet anders — hier moest hij toch met eene poets voor den dag komen. De muziekmeester der fanfare stond met den rug naar de woonst van den Voorzitter gekeerd, druk de maat gevend aan het korps dat onder de leiding van het stokje verschillende nummers van het repertorium ten gehoor gaf, toen opeens hem een kluts water op het hoofd werd gestort, komend uit het eerste verdiep des huizes! Niemand anders dan Seys zelf, had den muzikleider deze poets gespeeld niettegenstaande hij beweerde onschuldig te zijn. De kleêren droogden op onder het verbruiken van een lekkere pint bier in het welbekend koffiehuis Fauconnier, dat toen in de buurt bestond.

Een tweede vertelsel dagteekenend van omtrent hetzelfde tijdstip is het volgende.

Onder leden, vrienden en geburen gezeten in het lokaal der Rarekiek Co beweerde Seys, zekeren dag, dat de aanwezigen

overbuur niet van één tot honderd zou kunnen tellen. Waarom dat deze overbuur het niet zou kunnen, begreep die man — die juist bij Moeder Justicia niet goed geboekt stond — hoegenaamd niet. Beproof het maar, pochte Seys, ik wed en geef **een tournée** te beste aan al de aanwezigen indien gij het kunt ! — En waarom zou ik dit niet kunnen ? — Welnu als ge 't kunt, wedden ?

De overbuur, ietwat beschonken (want 't is gewoonlijk dan dat dergelijke poetsen gebeuren), ging de weddingschap aan. Alle oogen waren op hem gericht toen hij het tellen aanving, één, twee, drie enz. en langzaam zoo maar zeker ging het vooruit. Intusschen had Seys aan een der leden opdracht gegeven, seffens bij de vrouw van den overbuur te loopen onder voorwendsel haar te verwittigen dat hare echtgenoot waarschijnlijk plots zinneloos was geworden. De vrouw komt aangelopen, blijft, in alteratie, vóór haar tellend wederhelft staan, poogt hem dat tellen te doen staken, «hij» protesteert hevig met gebaren, «zij» smeekt en bidt om hulp, schudt haren echtgenoot bij armen en beenen tot dat hij eindelijk zich wrevelig toont en haar toesnauwt : «Maar 'k ben ik niet zot... 't is voor eene wedding ! » — En die «ik» gewonnen heb jubelde Seys !

In 1879 verliet hij zijne woonst Huidevettershoek, 37, om zich op de Citadellaan 4 (1) te gaan vestigen waar het toppunt van glorie der Gentsche lolle hem wachtte.

Het koffiehuis «De Karper» in zijne buurt gelegen, kende hem reeds vooraleer hij dààr de gewoonte nam op gestelde dag en uur het pintje te nutten.

Geestig van karakter, groot liefhebber van mopkens en fratsen, voelde hij zich alras ingeburgerd bij de gewone bezoekers die hem spoedig beoordeelden als zijnde een «echte goeie gentsche sloeber». Hoe triviaal deze uitdrukking moge schijnen, toch mogen wij zeggen, dat **hij geen raan was**, want nooit — voor zooveel ons het navorschen heeft toegelaten — is hij voor den rechter moeten verschijnen.

Het zelfde jaar werd onder zijn geleide het gemeentebestuur van Ziekliên — dat maar bestaan had in veronderstelling — dus danig voortgezet.

Het Ziekliên, alvorens ons over den burgemeester verder uit te wijden, verdient hier eene bijzondere vermelding.

Het was een oord gelegen te Sint Pieters Aijghem, in de XIVe, tusschen de Kortrijkschesteenweg en de Leye, en bestond uit een

(1) Nu Yzerlaan geworden.

aantal kleine woonsten, afgelegen de eene van de andere, in de welke de zieke lieden lijdend aan melaatschheid gehuisvest en verzorgd werden. Het is dus eene dwaling te denken dat het «Hof ter Eere» gelegen Reigerstraat, 13, het Ziekiëngesticht zou geweest zijn. In 1692 bestond nog aldaar eene herberg naar ouds genoemd «het Siclin» alhoewel dit uithangbord sinds lang vervangen werd door «In Ludovikus XIV» en dit van af 1678. Deze herberg werd openbaar verkocht in 1836 om totaal te verdwijnen in 1860.

Komen wij tot den «Burgemeester» terug.

Zonder dralen werd toebereidselen genomen, eens voor altijd (!) de bestuurszaken in orde te brengen; hierom werd de onontbeerlijke stempel voor de «gemeente» vervaardigd. Deze was eenvoudig, klaar, en droeg het jaartal der herinstelling van het bestuur.

Den 6den Februari 1879 werd de volgende bekendmaking op een stroombrief gedrukt en door gansch den wijk verspreid :

« Monstermeeting

« Bij besluit genomen door de deputente permanatie bij dringendheid vereenigd om 12 uur des nachts, tusschen donkeren en klaren, den 32sten der Zomermaand December 1878 l.l. is het met algemeene stemmen beslist :

« Artikel 1. — De tegenwoordige burgemeester der alom oude en wel bekende gemeente Zieke-lieën is van zijne bediening tijdelijk beroofd;

« Artikel 2. — Een monstermeeting in gewone metermate, is vastgesteld op den 17 Februari 1879 zijnde een Maandag voor gansch den dag;

« Artikel 3. — Het woord is vrij; nochtans zal ieder spreker moeten verschijnen op eene tribuun, daartoe opzettelijk ingericht in de groote zaal en onder de waakzaamheid van den groen-selwachter;

« Artikel 4. — De meeting zal plaats hebben om 8 uur stipt, in het gemeentehuis der gemeente, zijnde nu heden de Café De Karpel, hoek van den boulevard der Citadelle, (1) afscheidslin der naastgelegen gemeente Gent bij Zieke-Lieën;

« Artikel 5. — Een brievenbus zal den Zondag morgend met het krieken van den dag, uitgehangen worden, om alle geschrevene mededeelingen te ontvangen in het belang van de meeting.

(1)) Sinds den oorlog Yzerlaan geworden.

Voor verdere inlichtingen zal men zich vervoegen bij den heer Conteromain Sysso, oud-baljuw der Ketelvest, oud-deken van den Huidevettershoek, voorzitter der maatschappij Rarekiek en bestuurder der vermaarde Renbaan Rarekiek.

« Voor de Commissie :

« Don Julio

« Zieke-Lieën den 6 Februari 1879.

Men lette wel op dat Don Julio niemand anders is dan die Conteromain Sysso, de toekomstige burgervader van 't Zieklien.

De verspreiding van dit strooibriefken was alreeds voorafgegaan van bijzondere zittingen in «De Karper» waartoe zijne vrienden en kennissen werden uitgenoodigd door de volgende kaart :

GEMEENTE ZIEKLIEN

Bij Gent

1879

M...,

*Ued wordt verzocht de vergadering bij te wonen welke
zal plaats hebben den
om 9 uur 's avonds.*

Voor de Commissie,

J. SEYS

den achterkant der kaart was bekleed met den stempel en diende voor het adres; zij werd door hemzelf gezonden aan medewerkers op wien hij rekenen mocht.

Die monstermeeting waarvan de strooibrief gewaag maakte, heeft plaats gehad op den gestelden datum van 17 Februari 1879 te 8 uur 's avonds en don Julio Sysso werd gekozen met 360 stemmen tegen 4 onthoudingen, zoo spreken de documenten.

Er werd insgelijks overgegaan tot de benoeming van een «sam-petter» wat in beschaafde taal veldwachter beteekend.

Van toen af ging «de wagen aan het rollen» onder de waakzaamheid van den gekozen burgemeester en zijn wethouders.

Onverpoosd werker, hardnekkige en onvermoeibare liefhebber van gezwier en plezier, niet het minst egoïst, verdraagzaam om

tot toonbeeld te dienen, want hij kon verdragen dat «de zon in 't water schijnt», die gaarne leefde en liet leven, die zijnen evennaaste liet profijt trekken uit zijne koddige ondernemingen waarvan hij alleen den bevoegden persoon voor was, anders gezegd «het katje van de bane» — zorgde hij eerst en vooral de inwoners van gansch den wijk, bijgenaamd Zieklien, het diets te maken dat het niet was om «vliegen te vangen of in slaap te vallen» hij het voorloopig gewichtig ambt van het burgemeesterschap had aangevaard, liet praten die praten wilde en bleef getrouw aan zijne leus : «lachen en laten babbelen».

De bestuurszaken gingen hunnen gang in «de Karper», het gemeentehuis en de raad, op voorstel van den «burgemeester» stemde toe in het laten verschijnen en uitgeven van een blad — dat de grootte toen had van een **centblad** — en de naam zou dragen van «Moniteur van 't Zieklien». Wij geven hier het hoofddeel van de eerste bladzijde :

« Eerste en laatste nummer. Zomersaizoen 1879.

MONITEUR van 't ZIEKLIEN

onder kenspreuk : lachen en laten babbelen

« ABONNEMENTSPRIJS : genoeg intekenen op de inomloopzijnde lijsten.

« ANNONCEN EN REKLAMEN. — Voor min dan 3 lijnen 2 frank per elle, voor meer lijnen en aanbelangende artikels zal men handelen per meter kubiek of per kluts.

« (*) Wij meenden dees woord over te zetten (1) met de ponte van Peruke Dossche (2), maar zenden u liever maar het nieuw woordenboek van professor Kerremans (3), die met 30 jaar uitkomen.

« TWEEDE DRUK. — Ten einde aan de vele vragen die ons van alle kanten van Afrika, enz., toekomen, te kunnen voldoen, is eene tweede verbeterde oplage noodzakelijk geworden. »

Nu volgde het hoofdartikel dat wij verder zullen aanhalen. De 2de, 3de en 4de bladzijden, bestonden uit eene reeks «nieuwsjes» te lang om van alle melding te maken, maar waarvoor wij toch van ieder «nieuwsje» uit elke rubriek hier eenige eene plaats geven. Voorbeelden :

(1) Wij weten niet welk woord hier werd bedoeld daar het niet aangeduid was.

(2) Bestuurder en eigenaar der Zwemschool, Overzetstraat, Gent.

(3) Hier werd waarschijnlijk de grootte letterkundige Professor Herremans bedoeld.

« — EPHEMERIDEN OF VADERLANDSCHE GEDENKDAGEN

« 1652. — Dood van Uylenspiegel.

« 33 j. na J. C. — Pontius Pilatus wascht zijne handen...

« 1876. — Dossche poseert voor Neptunus, Karel de sculpteur vindt goed hem zijn pruke aan te doen houden (4).

« — RAMPEN EN ONGELUKKEN. — Het kasteel van is gansch door de vlammen vernield en in asch gelegd; alles doet veronderstellen dat het aan brand moet toegeschreven worden. Een onderzoek door onze fijnste magistraten gedaan, zal het **ja** of **neen** van dees gezegde vaststellen.

« — MENGELINGEN.

« Een stervende gierigaard beklaagde zich dat het laatste van zijn leven juist het contrarie was van zijn vroegere principiepen. Inderdaad hoe gierig hij ook was, moest hij voor het laatst **zijne geest geven**.

« — Een arme duts moogt alle dagen in de keuken van een groot huis gaan om den overschot van de meesterstafel. Op zeke- ren avond vroeg hij aan den meesterkok van mijnheer : «Ware het niet mogelijk, aangezien uwe meesters zoo laat eten, den overschot te krijgen vóór den diner ?

« — WERELDTENTOONSTELLING TE SYDNEY (Australië).

« Bakker Smet zendt eene taarte van 4892 meters circonfé- rence. Hij zal ze bakken op het St. Denijsplein. »

En zoo voort in denzelfden zin met de rubrieken **Benoemingen, Werken van Liefdadigheid, Men vraagt, Er is verloren, Huis van Vertrouwen, Haven van Brussel, Geen eksterooogen meer, Bericht, Publieke Verkoopning, Verkoopning van Wijnen**, enz., enz., onder andere :

« MEN VRAAGT vier dienstboden om aanstonds in bediening te komen bij den nieuwen burgemeester van 't Zieklien. Onnoo- dig zich aan te bieden met goede papieren. Hij betaalt in twee keeren : eens als zij zullen sterven en de andere helft als zij we- derkeeren.

« BURGELIJKE STANK (sic) :

« HUWELIJKEN : Fliepe Flassaert, figurant, filleseusehamme- ken, met Fiene Fiefelaere, fijgestraat, Francfort, enz.

« OVERLIJDENS : Sander van Strijbosch, koetsier, 95 jaar, overleden van de mazelkens; enz.

(4) Ziehier wat Prosper Claeys zegt in «Les monuments de la Ville de Gand» aangaande den voorgevel van den overdekten Vischmarkt : «L'artiste (Charles De Kesel) donne à la statue de l'Escaut (Neptune) les traits d'une ressemblance parfaite, d'une célébrité gantoise de l'époque connue sous le nom de PRUKE DOSSCHE.

« Kinderen onder de 81 jaar : 17 van het mannelijk geslacht; 11 van het vrouwelijk geslacht en 2 van het onzijdig.

« MEN VRAAGT JONGENS OM DEN JOURNAL TE VERKOOPEN. »

Nu komen wij tot de eerste bladzijde terug en lezen :

« **Groot feest op 't Zieklien.** — Inhuldiging van den nieuwen Burgemeester. Banket in openlucht voor 500 personen. Vertrek van den ouden Burgemeester met den luchtbal. Schoon vuurwerk op de hoogte van het fort (1), op Zondag 8 Juni 1879.

« Het feest zal aangekondigd worden den Zaterdag avond tusschen 6 uur 's avonds en 12 uur 's middernachts, door het luiden der drie ketels van het kapelleke Schreiboorn en het grof geschut der gemeente, met de medewerking van het groot kanon welke ons door de naastgelegen gemeente is gezonden geworden, met 4 mannen van lekkerkoeké !

De Zondag om 4 uren namiddag zal het feest aangekondigd worden door 21 kanonscheuten van de Dulle Griet, voor de eerste maal geladen met peperbollen en komkommers en nog veel ander mitrailles, te lang om te melden, zooals kruit, enz. Daarna zal de nieuwe Burgemeester en geheel zijnen annekensnest afgehaald worden van de Koornmarkt voorafgegaan van min dan 200 ruiters te paard en eene goede maatschappij levende muzikanten.

« Al de groote maatschappijen van Europa hebben alreeds hunne toestemming gegeven om deel aan den stoet te nemen ten einde het feest te helpen opluisteren.

« Daar de stoet aan de voormalige Kortrijksche poort zal zijn, wanneer de Burgemeester zich nog op de Koornmarkt zal bevinden, is het onmogelijk de straten aan te duiden langs wààr dezelfde zal voorbij trekken.

« Onnoodig van versierselen te doen of vlaggen uit te steken langs den kant van H. Kerst, want wij durven bijna verzekeren dat de stoet langs dien kant niet zal passeeren, daar hij ten minsten twintig centiemen voor 5 uur aan het Wethuis der gemeente Zieklien moet wezen of zijn; waar de oude burgemeester of zijn vertegenwoordiger hem de sleutels, papieren en boeken moet overhandigen.

« Al de burgemeesters van den buiten (hoe zij van binnen zijn weten wij niet) van 20 uren in het omliggende, zullen den nieuwen magistraat komen gelukwenschen.

(1) Het fort is verdwenen; de hoofdingang alleen bestaat nog in de Gustaaf Den Duitslaan.

« Na geheel de gemeente doorkruist te hebben zal hij het groot banket met zijne tegenwoordigheid vereeren.

« Nadat de commissie wel overwogen en de ons toegekomen spijskaarten wel nagezien heeft, van den heer **Montez** (1) van Gent, **Descendez** van Brussel, hebben wij den voorkeur gegeven aan het huis **Arrêtez** van 't Zieklien

« Ziehier de spijskaart van Mijnheer Montez:

Taarten à la reine met knoppevet

Kalfvleesch met klœfkensnagels

Kalfsnieren met Harlemscholie

Oesters met vogelzaad

Dessert

Brei

« Spijskaart van Mijnheer Descendez :

Marollekaas en pateetjes met breinaalden

Fricandon met bruine zeep

Kalfshoofd met pottenbessems

Verkenslever met vensterglas

Dessert

Kneukels

« Spijskaart van Mijnheer Arrêtez :

1e plat — eene serviette

2e plat — eene pint bier

3e plat — Roggebrood of wittebrood

4e plat — Mostaard

5e plat — Hespe

Dessert

Muziek met notten. »

Onderaan het blad gaf de «Moniteur» de kleuren der gemeente:

« Wit en Zwart tot onderscheid van Zwart en Wit van Gent.»

Verder het POLITIEK OVERZICHT waarin gezegd werd :

« In ons gelukkig Zieklien met den doorluchtigen man, die de Stem des Volks voorop aanduidt voor de hooge plaats van Burge-meester onzer gemeente, met dien alom vermaarden volksvriend èn zou er niet te «sijssen vallen.»

Nu zou de inhuldiging aangekondigd worden bij middel van lange smalle strooibrieven en plakaten van een **hammelaken** groot.

Ongeveer tien dagen vóór den gestelden datum werden de plak-

(1) Zinspeling op het Hotel Restaurant Mottez van dien tijd.

brieven in de stad Gent uitgehangen en aangeplakt. Men kon er op lezen :

Aardbol
Europa
Koninklijke Belgie
Provintie Oost-Vlaanderen
Arrondissement Gent
Gemeente Zieklien van deze Kortrijksche poort

« Wij, bestuurders en wethouders, verkonden aan al wie het aangaat dat op 8 Juni, zijnde eene vier en twintig uren langdurende Zondag, prachtige feesten zullen gegeven worden tot op-
lustering der inhuldiging van den nieuwen Burgemeester.

Waarop volgt het programma «op eeuwig zwijgen». En verder :

« De stoet zal de volgende straten doortrekken: Koornmarkt, Veldstraat, Zonnestraat, Kouter, Comediestraat, Ketelbrug, Nederkouter, Kortrijkschestraat naar het gemeentehuis, alwaar na de inbezitneming van papieren, boeken en sleutels ontvangen te hebben, zal de stoet zich tot het einde der gemeente begeven, zijnde de Barriere gekend het Oud Meuleken.

« Om zeven uur vertrek van den ouden Burgemeester met den luchtbal.

« Gansch den dag en den nacht van Zondag zijnde 8 Juni van dit jaar Och Heere 1879 zal het weer moeten schoon en helder blijven.

Deze ruchtbaarheid ging vooraf van het inzamelen van gelden voor het welgelukken van het feest, en bij middel van inschrijvingslijsten.

Bij neringdoenden en kleine burgers hoefde hij niet veel «komplimenten en tante wannekes te maken» maar bij personen van eenig aanzien, renteniers, ging hij zelf innen en liet daartoe zich aanmelden, door meid of knecht, zijn visietkaartje afgevend : aan het hoofd kwamen de voorletters van **Senatus populusque Zieklienus**, daaronder een origineel blazoen waarop een witten gekroonden leeuw op een zwart veld, dat omringd was van zijne leus : «lachen en laten babbelen».

Zijn naam was niet vermeld.

Op gezegden datum had de inhuldiging van den burgemeester plaats. Zoals de plakbrief het aangekondigd had, werd de stoet

op den Koornmarkt gevormd. Niettegenstaande het weder niet al te gunstig was, hadden vele vereenigingen van vermakelijkheden, waaronder een paar muziekmaatschappijen aan den oproep beantwoord en zich bij de klucht aangesloten.

De stoet nam den weg langs de Veldstraat en ziehier wat wij snippen uit «de Stad Gent» van 9 Juni 1879 :

« Het rijtuig waarin de nieuwe burgemeester zich bevond, was een landau, door vier peerden getrokken met pikeurs van voren en knechten met roode kazakken en witte pruiken van achter op het rijtuig. De Burgemeester was in officieel kostuum en zijne twee schepen met zwart habiet en witte kravaat. En allen hielden zich zoo ernstig dat degenen die de farce niet kende het voor ernstig zouden gehouden hebben. »

Aan de Zonnestraat gekomen werd de burgemeester eene korte toespraak gehouden, prachtige bloemenschoven aangeboden en den eerewijn geschonken onder het dol vermaak der toegesnelde menigte om die «lolle» bij te wonen. In de Schouwburgstraat — toen Comediestraat genoemd — werden toespraak, 't aanbieden van bloemenschoven en het schenken van den eerewijn vernieuwd.

Op geheel den doortocht duizende en duizende toeschouwers.

Gekomen aan het gemeentehuis zijnde «De Karper» hoek Kortrijkschepoort en Citadellaan (1) — werd hem in groote luister den welkomgroet gegeven. Wanneer het rijtuig verscheen onder den zegeboog aldaar geplaatst en zijne leus dragend in grooten letter «lachen en laten babbelen», ving de muziek de «marche nuptiale» aan van Mendelsohn en toen de Burgemeester zich bereidde het «gemeentehuis» binnen te treden, kwamen vier maagdekens vooruit die hem de sleutels der bijzonderste gestichten ter hand stelden : een sleutel van het zothuis, (een sleutel van het rasphuis (2), een sleutel van het Sekretariaat en een sleutel van het gemeentehuis van Zieklien.

De sekretaris overhandigde hem documenten en boeken der gemeente. Nu mocht de gewezen afgestelden burgemeester vertrekken en de toebereidselen werden hiertoe getroffen.

Weldra kon de opeengehoopte massa volk het opzwellen van een papieren luchtbal waarnemen; de gewezen burgemeester

(1) Nu Yzerlaan geworden sinds den wereldoorlog.

(2) Het gevang verdwenen in 1937.

werd in het papieren schuitje geplaatst, de lucht ingezonden onder het gejuich der aanwezigen menigte en het zingen der jeugd :

Riedjiedjien, den ijzerdraad,
De lobaal die omhuuge gaat,
En dat hij rijen moe !!

(Prent bereidwillig in bruikleen gegeven door ons lid, de heer Jules Neyt van Gent)

Het banket voor de 500 personen of nog meer, werd verzekerd door den verkoop van broodjes bij de bakkers en rondleurders en het dienen van drank door herbergiers en «marchands de Coco» die allen goede zaken maakten.

De secretaris van de gemeente had ervoor gezorgd den dorst te laven van de muzikanten en andere offerwillige dienstdoenden en hiervoor «bierkaartjes» in gereedheid gebracht met de voorletters Z L van den naam der gemeente; al die kaartjes droegen zijn handteekening (?) Hun-Hun en werden uitgedeeld.

Na het aansteken van het vuurwerk dat niet vóór 10 uur plaats had, werden de feestelijkheden van dien dag gesloten maar hadden toch nog «een steertje» den Maandag en zelf den Dinsdag.

Daags nadien kon men in de «Gazette van Gent» en andere dagbladen lofwaardige verslagen over de feestelijkheden lezen.

Dezelfde week werd de foto van den nieuwen burgemeester van 't Zieklien bij verschillende winkeliers verkocht.

Een plakbrief de grootte van een openliggend centblad kondigde den verkoop aan : « Hier te bekomen gedenkenis van den nieuwen burgemeester van 't Zieklien. »

Het jaar nadien zou de klucht voortgaan. Op 23 Mei 1880 werden alle maatschappijen door omzendbrief en den «Moniteur van 't Zieklien» verwittigd.

Het tweede nummer van den Moniteur van 't Zieklien verscheen in het Zomerseizoen 1880 en nu was het blad voorzien aan het hoofd van den stempel der gemeente.

Er was onder den titel bijgevoegd :

« Journal katholiek, klerikaal, liberaal, Geus, Commerciaal, politiek, maritime, satirique, asthmatick, littéraire, philosophiek, doozemetriek, photographiek en sanitaire. »

Het blad vermeldde de vertrekuren der treinen uit 't Zieklien : « naar Brugge langs Arlen en Aken; Hoogstraete langs Blankenberghe; Meulestede langs Maltebrugge; St Denijs-Westrem langs Botelaere, enz. »

Groote feesten werden aangekondigd op 20 en 27 Juni 1880 :

« Inhuldiging van het standbeeld van den Nieuwen Burge-meester;

« Leggen van den eersten steen van den nieuwe universiteit;

« Aanvaarding van vreemde burgemeesters aan den staats-spoorweg;

« Groot banket in de openlucht voor meer dan acht honderd personen;

« Luchtballen, vuurwerk op de hoogte van 't fort, verlichting,

pektonnen(1), volksbal, concert, groote cantate uit te voeren door 300 zangers met begeleiding van fanfare, enz., enz.;

« Er zullen nog andere volksspelen plaats hebben : ringsteking, blinde kalle, drie ballekens in 't hoedje, roodvier, buik over d'hage, pantofel onder d'aarde, kruist-hem, mastklimming, rood en zwart, kouskensduiken, ballekensrapen, drie ballenvangers voor drie tonnekens, koningsken, kasteelderendeel, diefke, scheid de 3 hoeken, de vier heetekoeken en nog veel andere spelen te lang om te melden. »

Verder was de «Moniteur» aangevuld met allerhande rubrieken in denzelfden zin als voor het eerste verschenen nummer.

Op den gestelden datum van 20sten Juni werd een stoet gevormd in de Statiesstraat en zette zich in beweging langs den Brabantdam, Brabantstraat, Vogelmarkt, Kouter, Zonnestraat, Koophandelsplaats, Nederkouter en Kortrijkschestraat. Daarin stapten op de maat der muziek : gaaiboogschutters, Carabine Flobertschutters, kruisboogschutters, krul- en kletsebollers, teerlingspelers, kaartsters(1), enz. « om op dezen dag zijnde den vijftigste verweekdag der benoeming van den burgemeester en ter gelegenheid van zijn naam en geboortedag de oprichting van zijn standbeeld op te luisteren. »

Om 5 uur kwam de stoet aan de Citadellaan voor deze gelegenheid «Plaza statuo della Sysso» geheeten, alwaar de schepen «Pietro della Basco» in een zeer vermaard diskoers de levenschets van den Burgemeester uitsprak.

Toen werd het beeld ontbloot onder het toejuichen van het publiek en het spelen van de muziek.

Het beeld in gips geboetseerd was zeer gelijkend en verdienstelijk opgevat in natuurlijke grootte door den gekenden beeldhouwer wijlen Domien Van den Bossche.

Nu kwam de burgemeester aan het woord die in eene «bebloemde» toespraak al zijnen dank uitte aan zijne wethouders en gemeentegenooten.

Al de nieuwsgierigen hadden de overtuiging dat de burgemeester een zeer talentvolle spreker was, gezien de luidruchtige toejuichingen die in zijne rechtstreeksche omgeving uitgedalmd werden. Insgelijks hier over bewust had het gemeentebestuur de voorzorg genomen dit «bebloemd wordeken» van bedanking der

(1) Het branden van pektonnen wordt hier bedoeld; dit gebeurde bij alle bijzondere feestgelegenheden van jubilarissen, enz.

(1) De maatschappij «Blêw van de kêwe» stapte niet mede; de uitnodigingsbrief haar gezonden kwam terug tengevolge van onvoldoende adres.

bevolking uit te deelen aan den prijs van 5 centiem en op voorwaarde dat «eenieder het zou voortzeggen».

Wij oordeelen het overbodig deze bedanking klaar als kristaal in 't lang en in 't breed den lezer vóór te leggen en zullen om bepalen bij het tiende deel van den tekst zorg dragend het bijzonderste in het verwaarloosd gedeelte vermeld onder den vorm van eenige punten neer te pennen. Wij schrijven dus getrouw af :

« **Zieklienburgemeestersvaderlandslievend antwoord**

op 's schepen Pedro della Basco 's uitgalming op zijn standbeeldonthulling.

« Beminde Parochianen en inboorlingen van hier en elders !!!

« Dank aan het schepencollege van 't Zieklien voor de hulde die den trap op en af de Republiek drukte, briefwisseling is gelukkig gansch beschonken geworden door de verschrikkelijke ontmoetkomenden aap welke de vreemde Burgemeesters in het onderzoek der passage komen te doen over de kleermakers welke in de Schelde verdrongen zijn eener zonderlinge gelegenheid der inwoners door het rampje van 6 ure 's avonds te eten, waardoor ik, enz., enz..... gemeente Zieklien..... Victor Hugo..... Duitschland..... Signor Remondi..... «hooge» school..... Dokter..... Eere aan U..... Nieuw Museum — Moed en standvastigheid..... openbare macht des burgemeseters te vertegenwoordigers ? ? ? (**Bravo links**). Heldenmoed..... Burgemeester..... paardenkracht..... academiën..... bloed in zijn aderen..... afschaffing des schavots..... Gent onze medezuster in de onschuld te doen voorkomen ! (**Algemeene toejuichingen**) Een volk dat zijne rechten mint en zijne krommen haat (avincicius dominœs nolibus celum hibit terra bibit curnos num biberemus) C'est l'homme éveillé qui ne dort pas (anastasius postamus Tome IV page 19481 § 191) wil niet gestoot worden..... Amelius bruiloft..... 02 Juni 8018..... lieve parochianen... Leve 't Zieklien, Leve de Burgemeester, Leve zijn standbeeld !

« Elk zegge het voort voor 5 centiem en. »

Dit «woordeken» was gedrukt op een papier zoo breed als een openliggend centblad en hoog 25 centimeter zoodat de aanwezige personen die het gekocht hadden met open armen het vasthielden, het lazen en er maar niets van begrepen.

Die brabbeltaal uitgesproken zijnde, ging men over tot het inspecteeren der vloot van 't Zieklien in de Veergrep en het leggen van den eersten steen der «hooge» school, dicht bij het verdwenen koffiehuis en lusthof «De Hert» ongeveer op de hoogte der Loo-

straat, wat met dezelfde poetsen zoo ernstig mogelijk afgespeeld werd onder een overgrootten toeloop van volk dat tot laat in den nacht in de omliggende koffiehuizen en herbergen verbleef.

Voor 's anderendaags beloofde het programma :

« van 7 tot 9 uur : publieke baden in de waters van den Kattenberg;

« te 9 uur : hoogmis in St Pieters (1) ;

« te 10 uur : het koken begint en de taferversiering ;

« te 11 uur : allerhande volksspelen (zie de plakbrief) ;

« te 12 uur : concert op den Kouter en in 't Park te Brussel .

« te 1 1/2 uur : algemeene gaai- en halvekensschieting in de 3 Cafés; (2)

« te 3 uur : noenmaal;

« te 4 uur : ringsteking aan «Den Hert»;

« te 5 uur : aankomst uitgenoodigden voor het banket; 800 man; koddig menu;

« te 7 uur : uitdeeling der medailjes aan de maatschappijen;

« te 9 uur : doorkruissing der gemeente door de vertrekkende maatschappijen.

« te 10 uur : sluiting der feesten. »

Bij den aanvang van Juli 1880 werd een laatste maal een strooibrief van huis tot huis afgegeven. Het meldde :

« Op Zaterdag den 5 Juli te 8 u. 's avonds groot banket in het Wethuis zijnde de Café de Karpel;

« op Zondag den 6 Juli te 9 uur groot dansfeest en vuurwerk !

« te 10 uur, intreden van den Burgemeester en overhandigen van een geschenk;

« te 11 uur, cotillon voor het college van Burgemeester en Schepenen.

« Ingang vijftig centimen. »

Hiermede hadden de dolle vermaken voor goed een einde genomen. De laatste plakbrief, van een hammelake groot, had een treurig bericht kond gemaakt aan de bevolking. Die bekendmaking was insgelijks in den strooibrief vermeld. Men las :

« Bericht.

« Het College van Burgemeester en Schepenen der gemeente Zieklien brengt ter kennis van het publiek, dat dit het laatste feest zal zijn welke onder zijn geleide zal gegeven worden en neemt de vrijheid zijn ontslag neer te leggen aangezien degenen

(1) Hier wordt de kerk van O. L. Vrouw te St Pieters bedoeld.

(2) La Rotonde, De Karper en de Café des Boulevards nu «Le Coureur» geworden.

in wiens voordeel de feesten ingericht worden dezelfde altijd tegenwerken.

« Daar ons doel tot niets anders strekt dan om de neringdoende personen te bevoordeelen en volk naar de voormalige Kortrijksche poort uit te lokken, twijfelen wij niet of ieder zal de onze tot hiertoe gedane werking goedkeuren.

Wij verhop en wenschen dat 'den «Bond der Herbergiers» het in het toekomende beter zal doen dan het tegenwoordig College.

« De Sekretaris,
« Hun-Hun. »

Wel is waar kwamen er nog andere feestelijkheden waarin de burgemeester eens zijn uniform moest uit de kast nemen, zooals het is geweest ter gelegenheid van de inhaling des buurttrams Gent-Meirelbeke in 1896, maar dit was maar een flauwen schijn in vergelijking der gegeven feesten in de vroegere jaren.

In 1933, bij het feest der bloemenfeeërie gegeven in het Park van Gent, zag men nog eens van 't Zieklien, een gemeentehuisje staande tegen den ingang van het fort in de Gustaaf Den Duitslaan, met zijn «sampêter».

Sinds dien niets meer.

In 1894 had in de Kuip van Gent een tienjarige tentoonstelling plaats, geopend door de «Vrienden van Licht en Vrijheid» ten voordeele der behoeftige communicanten.

De gewezen burgemeester van 't Zieklien is hierbij niet ten achter gebleven.

Wij ontleenen de volgende voorwerpen, door zijne bemiddeling ingebracht en tentoongesteld, uit het Catalogus «Naemen van alle de wondere objecten die in 't jaere O.H.J.C. in de goede Stad van Ghendt zijn geexposeerd geworden op de Koornlei, n° 18 aent Sint Michielskerke ende de Sinte Niklaaskerke» dat er drie honderd en twee nummers vermeldt :

« **onder het n° 15** : keerspannen in het koper met snuiter en profijter. Gedenkteecken van den overgrootvader, vader van den 1sten schepen van 't Zieklien, zoo gezeid Naartje Schuifpoeier;

« **onder het n° 51** : Wandelstok (peere) vanden Droes (1), eerste declamator van de Rarekieks;

« **onder het n° 82** : Portret geschilderd door Carolus Durand, voorstellend den Burgemeester van 't Sieclien;

« **onder het n° 83** : Blazoën van de Rarekieks;

(1) Vader J. Droesbeke, tooneelschrijver en vertolker bij de aloude Fonteyne.

« **onder het n° 84** : Vaandel van de Rarekieks; dit vaandel werd hun gegeven door de jonge jufvrouwen van Gent. ,

« **onder het n° 92** : hamer van een tapissier (2) van d'ewwe garde;

« **onder het n° 124** : Keersedomper uit de kerk van 't Zieklien;

« **onder het n° 143** : eene affiche van de feesten van 't Zieklien;

« **onder het n° 144** : drij moniteurs van de gemeente van 't Zieklien;

« **onder het n° 145** : de sleutels van de voor- en achterpoort van 't Zieklien;

« **onder het n° 146** : De sleutel van het Zothuis van 't Zieklien. Ditzelfde jaar vinden wij hem gehuisvest op het St Pietersplein, alwaar hij zijn bedrijf nog uitvoert... bij gelegenheid.

Op zijn advertentiekkaartje lezen wij :

Café du Cirque Royal

tenu par

Jules Seys, ex-bourgmestre de 't Zieklien

Consommations de Premier Choix.

Hij was dus herbergier geworden en in deze hoedanigheid verwisselde hij het tijdelijke met het eeuwige op den ouderdom van 65 jaar.

Wij zijn in de gelegenheid geweest met eerbiedwaardige ouderlingen een onderhoud te hebben over den afgestorven «burgemeester van 't Zieklien» en vergeten nooit hunne spontanen opgewekten lach bij hun vertellen over «dien raren vogel», den besten jongen van de wereld, zijn aanschijs was een open boek, hij had het hart op de hand, e.z.m.

Deze beoordeeling ging gepaard van eene andere, latend onderstellen dat de rechtstreeksche familieleden van onzen held veeleer over hem zeer ontevreden en zelfs beschaamd waren, niet-tegenstaande al de goede werken die hij verrichtte en waarvoor hij zich niet liet zoeken.

Dit kan wel. Maar tot slot kan men zeggen : Seys heeft niemand kwaad berokkend en in de veronderstelling het zóó ware dan is die persoon niemand anders, als eerstergenoemd, hem zelf.

Voor ons, bejaarde en bebaarde folkloristen, immer op de jacht naar ongeëvenaarde volkstypen, blijft de Burgemeester van 't Zieklien een rare onder de «rare vogels» van diverse plumage.

Emile ANDELHOF.

(2) Jules Seys.

UIT DEN WOORDENSCHAT DER GENTSCHE KLEERMAKERS

Eene kleine bijdrage van enkel typische benamingen, en uitdrukkingen te Gent onder de kleermakers in zwang.

— Een GROOTWERKER, is een gespecialiseerde vakman die het heele kleedingstuk, de vest, de broek, waarvan de onderdeelen door anderen zijn geknipt en aaneengedriegd, definitief in mekaar steekt; in 't fransch genoemd de «*apiéceur*».

— Een ZWARTWERKER. Zoo worden de beste stielmannen genoemd in 't kleermakersvak, zij, die de zwarte ceremoniekostuums maken.

— Nen KLOPPER. Dat is «een stielman vierde categorie, die snel en vlug aaneenstept voor confectiezaken, b.v.». Zoo werd de definitie me gegeven.

— «EEN BOTERKE» (of meer op z'n Gentsch een «botterke») Een gemakkelijker af te werken stuk, waar zooveel preciesheid in de afwerking niet wordt gevergd, b.v. een pak uit fantaisiestof. «Baas, is daar ne keer geen boterke bij voor mij dan?» zal b.v. de thuiswerkende kleermaker, die het wat gemakkelijker wil hebben, vragen als hij zijn werk bij den werkgever komt afhalen.

— «Een SIGAAR». Zoo noemt men de twee gelijklopende streepen die, b.v. op het schouderblad, met blauw krijt door den aanpasser worden op het kleedingstuk geteekend, om bepaalde aanduidingen aan de kleermaker zelf te verstrekken.

— «Nen POMPIER». Zoo heet in de confectiemagazijnen de werkman die als taak heeft de dringende veranderingen aan te brengen aan een door den klant gekocht kostuum, wijl dat deze laatste in 't magazijn er op wacht. Een pompier moet altijd gereed staan om in te springen, zoo ook deze confectiewerkman. In het gentsche fransch heet dat ook «un pompier».

— En eindelijk als een mouw verkeerd is ingezet, zoodat ze te veel naar voren uitsteekt, dan noemen ze dat : «'n mêwe die p.st !».

Opgeteekend door

Jos. VERMEULEN.

ALGEMEENE JAARLIJKSCHE VERGADERING

VAN ZONDAG 4 DECEMBER 1938.

Lokaal: Auditorium van het Hooger Instituut voor Kunstgeschiedenis
van 's Rijksuniversiteit, Lange Mere, 14, te Gent.

A G E N D A

1. Openingrede door den Voorzitter, Prof. Dr Paul De Keyser.
2. Jaarverslag van den sekretaris.
3. Lezing met lichtbeelden door den heer Prof. Dr Paul De Keyser :
« REISINDRUKKEN UIT DENEMARKEN. »
4. Jaarverslag van den penningmeester. Rekening 1937. Begroting 1938.
5. Wijziging aan het statuut (art. 9 en 13). Benoeming van een 10e Be-
heerder. Kandidaat Meester Jos. Vermeulen.
6. Lezing met lichtbeelden door den heer Maurits De Meyer over : « DE
HUIDIGE STAND VAN MIJN ONDERZOEK BETREFFENDE HET
OPSTELLEN VAN HET KOREN. »

De zitting werd te 9 u. 30, onder voorzitterschap van Prof. Dr Paul De
Keyser, geopend.

Deze wordt vereerd met de aanwezigheid van den heer Burgemeester,
Senator Vander Stegen.

1. De Voorzitter richtte een dankwoord tot de talrijke aanwezigen en ver-
heugde zich in de werkzaamheid gedurende het verlopen dienstjaar aan den
dag gelegd en die in hooge mate de folkloristische studie en documentatie
weer een groote stap heeft vooruitgeholpen.

Hij verontschuldigde Mevrouw De Keyser-Buysse, gemeenteraadslid, en de
heeren Gouverneur Fredericq, Prof. Dr J. Haesaert, rector der Universiteit,
Dr De Vos, arrondissementskommissaris, Mariën, volksvertegenwoordiger,
Gabriëls, senator, Dr J. Wouters, Dr Gust. Thiry, Meester Rod. De Saegher,
schepenen, Drs Walter Weyler, E. H. Gabriël Celis, Lod. Lievevrouw. De heer
Lod. Verlodt, droeg als volgt het jaarverslag voor :

Mevrouwen, Mijnheeren,

Het verlopen jaar was voor ons een bijzonder voorspoedig jaar en ik
zal U maar onmiddellijk zeggen waarom.

Wij staan er namelijk, onder financieel oogpunt, beter voor dan vroeger,
zoo voor wat den Bond zelf betreft als voor wat het Museum aangaat.

Daar zeggen de HH. Penningmeester Tréfois en Conservator Boes U wel-
licht meer over.

Dezen «welstand» heeft ons o.m. toegelaten ons tijdschrift heel wat te
verbeteren. Dit jaar bezorgden wij reeds meer dan 200 blz. tekst, overvloed-
di geïllustreerd en het is nog niet alles, want er moet nog een nummer ver-
schijnen om den 13n jaargang te volmaken, zoodat deze een boekdeel van
± 260 blz. zal vormen.

Wie doet het beter voor 15 fr. per jaar ?

Er verschenen dit jaar tal van buitengewoon interessante bijdragen, on-
der meer :

De Folklore als wetenschap en als toegepaste wetenschap, door Prof. Dr
Paul De Keyser

Folklore en Psychologie, door Dr Karel C. Peeters

Geschiedenis en Folklore, door Dr Henri Nowé
Geneeskunde en Folklore, door Dr Med. A. F. C. Van Schevensteen
Natuurwetenschap en Folklore, door Prof. Dr A. J. J. Vande Velde
Muziekwetenschap en Folklore, door Drs Walter Weyler
Vertelsels, sagen en sprookjes, door Cyriel De Vuyst
Kleederdrachten in Zeeuwsch Vlaanderen, door Dr Mary Van de Waal
De strandvisscherij langs de Vlaamsche Noordzeekust, door Prof. Dr Paul De Keyser
De Vlaamsche stammoeder der graven van Barcelone, door Prof. Dr Jan Gessler
De groei en de bloei van de Jacob van Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel, door Meester Jozef Vermeulen;
verder Zanten, boekbesprekingen enz., door Emiel Andelhof, Prof. Dr De Keyser e. a.

Zullen in het laatste nummer opgenomen worden :
Kinderspelen, door Lod. Lievevrouw-Coopman
De huidige stand van mijn onderzoek betreffende het opstellen van het koren, door Maurits De Meyer.

Van de groei en de bloei van de Jacob van Arteveldefiguur verschijnt een extra-uitgave, afzonderlijk gepagineerd en onder speciale omslag, verkrijgbaar op het secretariaat aan den prijs van 18 fr. En hier roep ik nogmaals de aandacht onzer leden en der belangstellenden op het feit dat die studie deel uitmaakt van den 13n jaargang en afgeleverd werd zonder verhooging van den abonnementsprijs.

Van de vorige speciale nummers zijn ook nog eenige exemplaren voorhanden. Daaronder vermeld ik vooral «Die Excellente Kronyke van de Brahmisten ofte van den Gentschen teerlingbak», door Emiel Andelhof met een voorwoord van Prof. Dr Paul De Keyser.

Door omständigheden onafhankelijk van onzen wil kon dit jaar geen enkele uitstap plaats grijpen.

Wij hopen aanstaande jaar bij machte te zijn de schade in te halen.

Ons ledental groeit langzaam maar zeker. Niettegenstaande eenige sterfgevallen en ontslagen gaan wij steeds vooruit.

De nieuwe leden roepen wij hartelijk welkom toe. De ouden danken wij voor hunne getrouwheid.

Zooals gij U zult herinneren werd het Alfons De Cockfonds terug in werking gesteld en wij schreven tegen het einde van dit jaar twee prijsvagen uit.
1° Over het Bedevaartonderzoek. Bijdrage over de geneesheiligen binnen het oude graafschap Vlaanderen
2° Over Hoevebouw. Bijdrage over de plattelandschwoning binnen het oude graafschap Vlaanderen.

De uitgelofde prijzen bedragen 1.500 fr. voor iedere vraag.

Er dient hier opgemerkt dat de 2e prijsvraag reeds vroeger werd gesteld, maar verviel door gebrek aan geldmiddelen.

Over de vertooningen van poppenspelen, gedurende de Gentsche kermisdagen in het Museum gehouden, heb ik niets meer te zeggen dan voorgaande jaren. Het succes ervan gaat steeds stijgend en men kan zich bezwaarlijk een «Gentsche feest» voorstellen zonder poppenspel, in het Museum voor Folklore, op het programma.

Gedurende de Artevelde-viering werd, door ons toedoen, door het Spelleke van de Muide, een nieuw stuk Jacob van Artevelde met buitengewonen bijval opgevoerd.

Zooals de vorige jaren het geval was, waren weer eenige onzer vooraanstaanden aan de eer.

Ik vermeld o.m. Prof. Dr Paul De Keyser, die deel nam aan het Internationaal Congres te Copenhagen, waar hij zelfs aangeduid werd om, gedurende een zekere tijd, het voorzitterschap waar te nemen.

Heer Clemens Trefois, die een lezing hield in de Aula der Universiteit te Gent, op uitnoodiging van «Hooger Onderwijs voor het Volk», over «De Boerderijvormen en hun belang voor de geschiedenis voor de Lage Landen aan de Zee».

Heer Clemens Trefois die medewerkte aan Winkler Prins algemeene Encyclopaedie met een bijdrage over «Strocodekkerstechniek» en een andere over «Vakwerk».

Heer Julien Boes die sprak in den Oudheidkundigen kring van Gent over «De Folklore in het gildenwezen; in «Help U Zelve» over «Het Museum voor Folklore te Gent» en in den Kring van het Stadspersoneel over «Verdwenen Kinderspelen».

Heer Maurits De Meyer die door de Koninklijke Vlaamsche Akademie van België bekroond werd voor zijn werk over «Sprookjesonderzoek».

Wij nemen de gelegenheid te baat om hem hier hartelijk geluk te wenschen ! De vleiende onderscheiding door ons geacht medelid en voordrachtgever van heden behaald, is een groote eer voor onzen Bond.

Het zal wellicht niet misplaatst zijn hier nogmaals onzen welgemeenden dank uit te spreken aan de Heeren wijlen senator Achiel De Roo, burgemeester-senator A. Vander Stegen, volksvertegenwoordiger Mariën, senator G. Gabriël en provincieraadsleden Henri Bernard de Tracy en Juul Mahy, de beide laatsten sinds jaren getrouwe leden van onze vereeniging, voor hunne daadwerkelijke en gewaardeerde medewerking in zake subsidie voor Bond en Museum.

Wij melden met leedwezen het overlijden van :
de Heeren Vrederechter Dr Theo De Decker, Eere-stadsontvanger Gustaaf D'Hondt, — onze zoo geleerde als verdienstelijke mededeleden aan wien onze voorzitter een «In Memoriam» heeft gewijd — en Leeraar Van Belle, sinds jaren lid onzer vereeniging.

Zij mogen in vrede rusten.

Dit is nu, Mevrouwen, Mijnheeren, zoo getrouw mogelijk en in 't kort het «wel en het wee» van den Bond gedurende het dienstjaar 1938.

Heer Van Es. Drukt zijn spijt uit over het feit dat de Nationale Commissie voor Folklore nog niet werd bijeengeroepen en vraagt waarom dit niet gebeurde.

De voorzitter, tevens ondervoorzitter dezer Commissie, deelt mede dat hij juist bericht ontving dat deze weldra officieel ging aangesteld worden en dat er voortaan regelmatig eene zitting per maand zou gehouden worden.

3. Hierna kwam den Heer Prof. Dr De Keyser aan het woord met een voordracht-causerie over : Reisindrukken uit Denemarken.

Met een reeks prachtige plaatjes en den daarbij passenden uitleg loodste spreker ons door dit zoo mooie land.

De verschillende uitingen van het Deensche volksleven maakte hij ons duidelijk waarbij hij vooral deed opmerken hoe alles in dit zoo beschaafd land net, hygiënisch en verzorgd is.

Daar Prof. De Keyser Denemarken doorkruiste, was het hem mogelijk ons een getrouw beeld te geven van de verschillende nationale uitingen en bijzonderheden. Daardoor leerde hij ons dit land beter dan voorheen waardeeren. Deze voordracht beleefde een groot succes.

Wij hopen dat hij deze Reisindrukken zal neerschrijven en ons de toelating zal geven ze in Oostvlaamsche Zanten te laten verschijnen.

4. De Heer Clemens Trefois, Penningmeester, kwam nu aan de beurt om het jaarverslag mede te deelen :

VERSLAG OVER HET DIENSTJAAR 1937

ONTVANGSTEN :

Overdracht vorig jaar	fr. 3252,45
Toelage van de Regeering	5000,00
Toelage van de Provincie	2000,00
Bijdrage leden en beschermleden	3052,00
Verkoop van verschenen nrs O.-VI. Zanten	273,00
Advertentie	100,00
<hr/>	
Totaal	fr. 13.677,45

UITGAVEN :

Drukkosten	fr. 7601,80
Illustratiemateriaal	894,80
Bureelkosten	750,00
Photographisch materiaal	85,00
Kongresdagen	283,50
Propaganda	369,45
Alfons De Cock-Fonds	1000,00
<hr/>	
Totaal	fr. 10.984,55

BALANS :

De ontvangsten bedragen	fr. 13.677,45
De uitgaven beloopt	fr. 10.984,55
<hr/>	

Over te dragen

fr. 2.692,90
De Penningmeester,
Clem. V. Trefois.

5. Alvorens men tot de benoeming van een 10e Beheerder overging, licht de secretaris de noodzakelijkheid ervan, als volgt, toe :

Mevrouwen, Mijnheeren,

Wij verloren bijna onzen geliefden voorzitter, als dusdanig.

Hij is door werk overlast. Benevens zijn talrijke lesuren, spreekbeurten en lezingen maakt hij deel uit van het bestuur van een groot aantal cultureele vereenigingen.

Ieder van ons weet hoe hij zijn taak opneemt, welke ideale voorzitter hij uitmaakt, maar er is een maat aan alles ! Na vele onderhandelingen heeft hij ons gevraagd hem te ontlasten door een ondervoorzitter aan te stellen die de huishoudelijke zittingen van den Beheerraad zou leiden.

De E. Heer Celis, ondervoorzitter sinds onze stichting, die sinds jaren de vergaderingen niet meer bijwoont, kan deze dus maar moeilijk voorzitten.

Daarom stellen wij U voor een 10de Beheerder te benoemen ten einde ons toe te laten een tweeden ondervoorzitter aan te stellen.

In gevolge art. 7 der statuten dat o.m. zegt :

« De algemeene vergadering der leden is alleen gemachtigd te beslissen over de volgende zaken :

a) Wijzigingen aan de statuten

b) Benoeming en afzetting der beheerders, enz. »

moet gij dus beslissen en wij stellen als kandidaten-beheerder voor, Meester Jozef Vermeulen, lid van den Bond sinds zijn ontstaan.

De lof van Meester Vermeulen dient niet meer gemaakt, maar ik zal U slechts dit zeggen: Hij is ons vertrouwen overwaard en wij verzoeken U hem als beheerder te benoemen.

De Heer Jos. Vermeulen wordt alsdan bij handgeklap als beheerder verkozen.

De Heer Verlodt gaat dan verder :

Als gevolg aan uw beslissing moet artikel 9 als volgt worden veranderd :

«De beheerraad bestaat uit tien leden (in plaats van negen): Een voorzitter, twee (in plaats van een) ondervoorzitters, een sekretaris, een penningmeester en vijf raadsleden.

De raad is in twee deelen, bij geheime stemming, verkiesbaar.

Het eene deel bevat den voorzitter, een ondervoorzitter, de penningmeester en twee raadsleden.

Het ander deel, een ondervoorzitter, de sekretaris en drie raadsleden.

Om de twee jaren enz.»

Art. 13 wordt: «Werden als beheerder verkozen de Heeren: De Keyser Paulus, Celis Gabriël, Thiry Henri Gustaaf, Trefois Clemens, Luyckx Prosper, De Raedt Jan Victor, Woedstad Adolf, Boes Julien, Vermeulen Jozef en Verlodt Lodewijk.»

Daar deze statuutveranderingen aangenomen werden zal de sekretaris ze in het Staatsblad doen opnemen.

6. De Heer Maurits De Meyer komt vervolgens aan het woord met eene lezing over: «De huidige Stand van mijn Onderzoek betreffende het Opstellen van het Koren» (zie Oostvlaamsche Zanten nr 6 - 1938).

De spreker houdt zich sinds jaren met dit systematisch onderzoek bezig. De wijze van opstellen, het aantal schoven per stuik, de verschillende manieren van schikken, de benamingen zoo voor het geheel als voor de onderdeelen, niets werd verwaarloosd en den Heer De Meyer kwam waarlijk tot merkwaardige en verrassende uitslagen.

Deze spreekbeurt oogstte een welverdiende bijval.

Heer De Meyer werd hartelijk door den Heer Voorzitter geluk gewenscht voor zijne leerrijke voordracht !

Prof. Dr Eg. Strubbe doet eene zeer interessante mededeeling aangaande de «tienden», de «tiendheffing», de «tiendplichtigheid», dit in verband met het afstaan der «tiende» schoof. Hij wordt daarvoor door den Voorzitter bedankt.

Na een laatste woord van dank aan de sprekers, verslaggevers en aanwezigen, verklaart den Heer Prof. Dr P. De Keyser deze wel geslaagde algemeene vergadering voor gesloten.

De Sekretaris,
Lodewijk VERLODT.

PERSONALIA

Op 21 Juni l.l. vierden de chtgenooten Mr en Mw Karel Trefois-Massy het 50e verjaringsfeest van hun huwelijk. Te dier gelegenheid werd hun namens den Bond een telegram van gelukwenschen gestuurd en een prachtige bloemruiker aangeboden.

Wij wenschen hun, als trouwe leden van onze vereeniging, nog vele jaren goede gezondheid, veel heil en zegen.